

EDEBIÝAT TANKYDYNÝŇ DERWAÝYS WEZIPELERI

1987-nji ýylyň 12-13-nji maýynda Aşgabatda SSSR Ýazyjylar soýuzynyň prawleniýesiniň tankyt we edebiýaty öwreniş soweti bilen Türkmenistan Ýazyjylar soýuzynyň prawleniýesiniň tankyt boýunça sowetiniň bilelikdäki maslahaty geçirildi.

Iki gün dowam eden giňişleýin maslahatda TSSR Ýazyjylar soýuzynyň prawleniýesiniň tankyt boýunça sowetiniň başlygy Nargylyç Hojageldiýewiň dokladyndan hem-de leningradly tankytçy Dmitriý Moldawskiniň goşmaça dokladyndan soň türkmen edebiýatynyň hem-de edebi tankydyň derwaýys wezipeleri hakynda tankytçylar, alymlar, ýazyjy-şahyrlar söz sözlediler.

"Edebiýat we Sungat" gazetiniň 1987-nji ýylyň 22-nji maýyndaky sanynda doklady we maslahatda sözlänleriň sözlerini gysgaldylan görnüşde çap edilen 30-dan gowrak çykyşy edebi saýtymyzda dolulygyna dykgatyňyza ýetireris.

► Nargylyç HOJAGELDIÝEWIŇ dokladynyň beýany:

Nargylyç Hojageldiýew dokladynyň başynda Kommunistik partiýanyň soňky ýyllarda edebi tankyda hemme wagtdakysyndan köp üns berýändigini, ony ösdürmek barada hakyky atalyk aladasyny edýändigini belleýär. SSKP Merkezi Komitetiniň "Edebi-çeper tankyt hakyndaky", "Dörediji ýaşlar bilen alnyp barylýan iş hakyndaky", "Edebi-çeper žurnallaryň kommunistik gurluşygyň praktikasy bilen döredijilik arabaglanyşygy hakyndaky", "Döredijilik soýuzlarynyň iş şertlerini gowulandyrmak hakyndaky kararlarynda edebi tankydy ösdürmek barada anyk hem möhüm çäreler bellenildi. SSKP Merkezi Komitetiniň Baş sekretary M.S.Gorbaçýowyň "Sowet Soýuzynyň Kommunistik partiýasynyň XXVII gurultaýyna SSKP Merkezi Komitetiniň Syýasy dokladynda-da, köpçülikleýin informasiýa hem propoganda serişdeleriniň ýolbaşçylary bilen duşuşykda sözlän sözünde-de edebi tankydyň önünde duran derwaýys meselelere uly üns berildi.

Dokladçy ýoldaş M.S.Gorbaçýowyň: "Edebi-çeper tankyda göwnühoşluk we çini ýokarylara ýaranjak bolmak tozanyny üstünden kakyp aýrarça wagt boldy, sebäbi beýle zatlar sagdyn moraly içinden gemirýär, özi-de tankydyň awtorlaryň men-menligini we gopbamlygyny hörekleýän sfera däl-de, jemgyýetçilik işidigini ýatda

saklamak gerek" diýen sözlerine salgylanmak bilen, bu sözleriň türkmen tankydyňa has-da beter degişlidigini nygtaýar. Türkmen tankydyň ýagdaýy hakda, onuň öňünde duran teoretiki hem praktiki wezipeler hakda, onuň söweşjeňligini we prinsipiýalygyny artdyrmak hakda gürrüň etmek zerurlygy hem şundan gelip çykýar.

Köp wagtlardan bäri türkmen tankydyň yza galýandygy hakda gürrüň edilip gelinýär. Dogrudanam, türkmen tankydy diňe döwrüň talaplaryndan däl, edebi prosesiň ösüşindenem yza galýar. Ol edebi prosesiň ösüşini umumylaşdyryp, ondaky položitel we otrisatel tendensiýalary aýyl-saýyl edip bilmedi. Hatda neşirýatlar tarapyndan çykarylýan kitaplaryň ujypsyzja bölegine resenziýalar ýazmagyňam hötdesinden gelip bilmedi. Edebi tankyt 70-nji ýyllaryň başlarybda SSKP MK-nyň "Edebi-çeper tankyt hakyndaky" karary kabul edilen badyna birneme tijenip ugranam bolsa, soňra ol ýene-de depginini gowşatdy. Munuňam esasy sebäbi SSKP MK-nyň Baş sekretary M.S.Gorbaçýowyň SSKP MK-nyň ýanwar (1987-nji ýyl) Plenumynda eden dokladynda belleýşi ýaly, durgunlyk ideologiýasynyň we psihologiýasynyň medeniýet, edebiýat we sungat sferasyna-da aralaşanlygyndan, çeper döredijilige baha bermek kriterileriniň pese gaçanlygyndan ybarat bolup durýar.

Durgunlyk psihologiýasy biziň döredijilik atmosferamyzy hereketden galdyrdy. Biziň döredijilik soýuzymyzda köp zat ~ gurultaýlaryň geçirilişinden başlap, prawleniýäniň žanrlar boýunça sowetleriniň gündelik maslahatlaryna çenli formal häsiýete eýe bolup geldi. Okalýan, täze kitaplara we gazet-žurnallarda çap edilýän eserlere belet adam gaty az. Aýry-aýry ýazyjylaryň döredijiligine bolan gowy ýa-da ýaramaz garaýyşlar döredijilige dahylsyz gatnaşyklar esasynda döräp geldi. Soňky on ýylyň dowamynda ýazyjylaryň gurultaýlarynda we haýsy meselä bagyşlanandygyna garamazdan prawleniýäniň ähli plenumlarynda sähel üýtgedilen şol bir doklad gaýtalanyp okalyp gelindi. Edebi prosese analiz bermegiň we ol hakda anyk gürrüň etmegiň deregine, her gezek ýazyjylaryň atlarynyň we olaryň ýazan eserleriniň uzyndan-uzyn spisogy gaýtalandy. Özem käbir eserleriň çäryk asyr öň ýazylanlygy-da hiç kimi müýnürgedip durmady. Ýöne şol spisok düzülende, ýazyjylaryň atlarynyň olaryň çinine we işleýän wezipesine baglylykda ýerleşdirilmegine welin uly üns berildi.

Ine, şol çini ulularyň öňünde ýaýaplamak prinsipi hem türkmen edebi tankydyň öňünde geçip bolmajak päsgelçilik döretti. Ähli atly-derejeli ýazyjylar özlerini tankytdan daşarda goýdular. Sähel degerliräk wezipede işleýän ýazyjlaram özüni tankytdan daşarda goýdy. Şeýdip, tankyt eder ýaly adam galmady. Tankyt edebi žanrдыr öýdülmedi, çeper döredijilik hasaplanmady. Şol kemçilikler häzirem biziň

öňümüzde keserip dur diýip, dokladçy sözünü dowam edýär. Eger tankyda päsgel berýän ähli zatlary zyňyp taşlamasak, eger aramyzda özüni tankytdan daşarda goýmaga synanyşýan ýekeje ýazyjy tapylsa-da biz hiç zat edip bilmeris.

Respublikamyzyň tankytçylarynyň SSKP-niň XXVII gurultaýynyň we sowet ýazyjylarynyň VIII gurultaýynyň öňde goýan wezipelerini berjaý etmek ugrunda işeňňirlik görkezip başlaly bäri entek bir ýylam geçenok. Ýöne käbir ýazyjylaryň tankydy juda ýokuş görmegi biziň başlan bir topar oňat işlerimiziň göwün diýen netije bermegine böwet boldy, iň ýamany, olaryň birentegini ýatymaga mejbur bolduk.

Şunuň bilen baglanyşykly, dokladçy tankytçy D.Nuralyýewiň "Şahyr bolçulygynda şygry gytçylygy" diýen makalasynyň töwereginde gurnalan çekişmäniň käbir şahyrlaryň tankydy ýokuş görmegi sebäpli doly netije bermändigini, gürrüňiň esasy meselelerden sowlup, käbir şahyrlary tankyt etmek mümkinmi ýa-da olar tankyt ederden belentdemi diýen bolgusyz jedele syrygyndygyny belleýär. Poeziýamyzda gürrüňi ediler ýaly möhüm meseleleriň kändigini, olar barada gürrüň etmezligiň mümkin däldigini nygtaýar. Poeziýada harsallyk köp, şahyrlar biri-birini, doganlyk halklaryň şahyrlaryny, hatda öz-özlerini gaýtalaýarlar. Olary biri-birinden tapawutlandyrmak kyn. Poeziýanyň graždanlyk, watançylyk, gumanistik, internasional äheňine ýeterlik üns berilmeýär.

Aýratynam çagalar poeziýasynyň ýagdaýy erbet. Bu meselede çeper döredijilige baha bermegiň kriterileri saklanmaýar. Şahyrlar şol bir eserlerini zol-zol gaýtalap neşir edýärler. Hatda olaryň şol bir goşgyny dürli at bilen şol bir kitapda gaýtalap ýerleşdirýän halatlary-da bolýar. Mysal üçin TSSR-iň halk ýazyjysy K.Taňrygulyýewiň "Çopan ýodasy" ("Padymanyň ýodasy" bolmaly - taýýarlaýjynyň belligi) ýygynynda ýerleşdirilen "Iki ussa" we "Aga inimiz" diýen goşgularyň biri-birini sözme-söz gaýtalaýandygy oňa abraýdyr öýdemok.

Öz döredijiligine jogapkärçilik bilen garamak duýgusyny ýitirmek hiç kimi hiç wagt gowulygyň üstünden eltmez. Çagalar şahyry Gurban Çöliýewiň döredijiligi şuny aýdyň tassyklaýar. Ol 70-nji ýyllarda respublikanyň iň gowy çagalar şahyrlarynyň biridi. Emma onuň soňky "Uzakdaky ýyldyzlar", "Gök nagyşlar" diýen ýygnydlary harsallyga ýüz urandygyna güwä geçýär.

Poeziýamyzda, aýratynam çagalar poeziýamyzda dowam edýän harsallyga, çig-çarsylyga garşy göreşmek edebi tankydyň borjy bolup durýar.

Türkmen prozasynyň şu günki ýagdaýy hem edebi tankydyň wezipeleri hakda gürrüň etmek bilen, dokladçy problematika we häsiýet meselesiniň iň düýpli meseleleriň biridigini belleýär. Düýpli problema bolmasa, düýpli häsiýet bolup

bilmez. Düýpli häsiýet ýok ýerinde hem düýpli eser bolup bilmez. Gynansak-da, ýazyjylarymyz bu meselä ýeterlik üns bermeýärler. Edebi tankydyň dogry belleýşi ýaly, Tirkîş Jumageldiýewiň "Mähekdaş" romanynnda ilki düýpli sosial-ahlak problemalar gozgalýar. Ýöne Aýgözeliň Baýnazara sataşmagy bilen, soňra şol problemalar ýatdan çykyp gidýär. Eseriň ideýa-çeperçilik derejesini diňş sosial-ahlak meseläniň möhümligi hem kesgitlemeýär. Eseriň eser bolmagy üçin möhüm problemanyň häsiýet bilen badaşmagy, bütewi bir zada öwrülmegi gerek. Emma bu umuman gowy çykan we edebi tankydyň goýan bahasyna mynasyp bolan eserleriňem hemmesinde göwün diýen derejä ýetip bilenok. Hudaýberdi Hallyýewiň "Saçak" powestinde sada goja daýhanyň gowy obrazy döredildi. Onda ene topraga bolan mukaddes garaýyş, uly adamkärçilik bar. Emma powestde gozgalýan ahlak, sosial meseleleriň hemmesi gahrymanyň häsiýeti bilen sepleşip bilenok, öz-özlüğünde galýar. Ýylgaý Durdyýewiň "Göreç" romanynyndaky ylmy problemalar hem käte obraza siňip bilmän, öz-özlüğindäki ylmy problema bolup galýar. Berdinazar Hudaýnazarowyň "Aksakgal" powestindäki goja hem juda köp pikir öwürýär, az hereket edýär. Kābir eserlerde bolsa sosial-ahlak problemanyň bardygyny çak bilen aňlamak mümkin. Şadurdy Çaryýewiň "Yza tasmäge hakyň ýok" diýen powestinde göräýmäge uly problemalaryň gürrüňi edilýär. Garahanow gowaçanyň täze gowy sortuny tapypdyr. Ýöne tohumçylyk stansiýasynyň direktory öz sortuny saklamak üçin oňa ýol berenok. Arman, bu ýerde hakykat bilen galplygyň arasyndaky göreş powestiň çäginde daşarda galýar. Geldiýewiň nähili delil, nähili ýol bilen Garahanowyň sortuna garşy bolşy, Garahanowyň ahyry nädip hakykaty subut edendigi görünmeýär. Okyjy muny awtoryň dilinden bilip galýar.

Çap edilýän eserleriň ýokary çeperçiligi ugrunda göreşmek edebi tankydyň iň derwaýys wezipeleriniň biri bolup durýar. Emma bu mesele häli-häzire çenli edebi tankydyň çäginde daşarda galýar. Mysal üçin, G.Kulyýewiň "Gijigen ökünç" romany şu günüň möhüm meselelerini gozgaýar. Onda biziň ösüşimize päsgel berýän gözboýagçylyk, artdyryp ýazmak, ýaranjaňlyk, dostparazlyk ýaly zyýanly hadysalar paş edilýär. Özem romanyň ýazylan wagty şeýle nogsanlara garşy göreşmek kyndy. Položitel gahrymanlar köplenç goranmaga mejbur bolýardylar. Bu-da olara hemme wagt başardyp duranokdy. Her niçigem bolsa, romanyň baş gahrymanlary hakykatyň tarapynda durmagyň, galplyk edýän adamlary paş etmegiň hötdesinde gelmegi başaryrlar.

Ýöne bu meseleleri çeperçilik taýdan göwnejaý işlemek welin awtora gaty kyn düşdi. Roman Ýazyjylar soýuzynyň prawleniýesinde-de, "Sowet edebiýaty" žurnalynyň redkollegiýasynda-da birnäçe gezek ara alnyp maslahatlaşyldy. Esasanam çeperçiliginiň gowşakdygy üçin çap etmekden saklanyldy. Romanda häzirem çeperçilik babatda ýetmezçilikler köp.

Soňra dokladçy soňky döwürde birnäçe taryhy romanlaryň döredilendigini, emma şolaryň tankydyň nazaryndan daşarda galýandygyny aýdýar. Ýazyjylarymyz öz halkynyň taryhynda uly rol oýnan wakalara, taryhy şahsyýetlere ýüzlenýärler. Ýöne her bir uly şahsyýet, aýratynam synpy jemgyýetde, öz tebigaty boýunça çylşyrymly şahsdyr. Şonuň üçinem taryhy wakalara, taryhy şahslara ýüzlenilende anyk marksistik-leninçilik synpy pozisiýadan ugur alynmalydyr. Gynansak-da, biziň taryhy romanlarymyzda taryhy hakykatyň ýoýulýan halatlaryna-da, taryhy şahslaryň roluna baha bermekde nädogry pozisiýada durulýan halatlaryna-da, synpy pozisiýanyň goldan berilýän halatlaryna-da gabat gelinýär. Taryhy wakalara we taryhy şahslara juda erkana çemeleşmek G.Kulyýewiň "Güljemal han", W.Rybiniň "Öwrülişik", A.Taganyň "Saragt galasy", Ý.Mämmediniň "Şapak" romanlarynda duýulýar.

Taryhy temanyň işlenilişi bilen baglanyşykly Magtymgulynyň edebi obrazynyň döredilişi hakdaky mesele barada-da durup geçmek bilen, dokladçy entek Magtymgulynyň döredijiligini öwrenmeklige hem edebi obrazyny döretmeklige hem nädogry çemeleşilýändigini nygtaýar. Edebiýaty öwreniş ylmynda-da, çeper edebiýatda-da Magtymguly syýasy hem döwlet işgärine öwrüldi. Eýsem ol şahyr hem akyldar ahyry. Eger ol türkmen halkynyň jemgyýetçilik-syýasy durmuşyna ägirt uly täsir ýetiren bolsa, onda bu onuň syýasy hem döwlet işgäri hökmünde bitiren praktiki işleriniň netijesi däl-de, çeper sözüniň, öňe süren jemgyýetçilik-syýasy ideýalarynyň netijesidir.

Soňra dokladçy şahyryň eserleriniň tekstologiýasynyň öwrenilmeýändigini, ol hakda ylmy iş ýazýan adamlaryňam, çeper eser ýazýan adamlaryňam TSSR YA-nyň Magtymguly adyndaky dil we edebiýat institutynyň golýazmalar fondundan bihabar adamlardygyny aýdýar.

Dokladçy çeper terjime žanrynyň, dramaturgiýa žanrynyň edebi tankytdan bütinleý daşarda galandygyna ünsi çekýär. Çeper terjimäniň problemalaýyn meselelerini gozgaýan makalalar-a beýlede dursun, hatda haýsydyr bir terjime esere ýazylan syna-da gabat geljek gümanyň ýok. Dramaturgiýa babatda hem käte "Edebiýat we Sungat" gazetinde spektakllara ýazylýan synlar gabat gelýär diýäýmeseň, düýpli makala ýa-da syn ýok. Şol spektakllaryň dramaturgiki materialy barada çynlakaý gürrüň edilmeýär.

Edebi tankyt ýaşlaryň döredijiligine hem az üns berýär. Bizde zehinli ýaşlaryň uly topary ösüp gelýär. Şolaryň döredijiligindäki şowly taraplary goldamak, kemçiliklerden saplanmaga kömek etmek, dogry döredijilik pozisiýasyny eýelemeklerini gazanmak edebi tankydyň jana-jan borjy bolup durýar.

Tankydy analiziň teoretiki bazasyna, metodologiýasyna uly üns berilmelidigini tankytçy nygtaýar. Marksistik-leninçilik estetikanyň sosialistik realizm, partiýalaýynlyk, halkylyk ýaly fundamental meseleleri edebi tankytda-da, edebiýaty öwreniş ylmynda-da düýpli işlenilenok. Bu meselede esasy agram TSSR YA-nyň Magtymguly adyndaky dil we edebiýat institutynyň boýnuna düşýär. Gynansak-da, institutyň kollektiwi bu meselelere, häzirki zaman edebi prosesine az üns berýär. Ýazylyan işlerem köplenç obzorlaýyn häsiýete eýe. Ýöne sowet edebiýatynyň fundamental meseleleri, häzirki zaman edebi prosesiniň ýagdaýy institutyň kollektiwiniň hiç wagt nazaryndan sypmaly däl.

Dokladçy türkmen edebiýatynyň döremeginde we ösmeginde rus edebi tankydyň uly işler bitirendigi we bitirip gelýändigini barada ýörite durup geçýär. Şol bir wagtyň özünde hem ol rus edebi tankydyň köplenç komplimentar häsiýete eýedigini, türkmen edebiýaty hakda ýazýan käbir tankytçylaryň, edebiýatçylaryň materiala ýeterlik belet daldigini anyk mysallar arkaly nygtaý görkezýär.

Dokladçy ýaş tankytçylary terbiýeläp ýetişdirmeginiň möhümdigini, ýaşlar bilen işlemeginiň dürli formalaryny gözlemelidigini we synap görmelidigini aýdýar. Tankytçylaryň makalalarynyň we synalarynyň özbaşyna kitap edilip çykarylmagy hakdaky mesele hem özüniň položitel çözüdine garaşýar.

N.Hojageldiýew dokladynyň ahyrynda edebi tankydyň işini täzedan gurmak we çaltlandyrmak döwrüne laýyk gurmagyň zerurdygyny, edebi tankyda, aç-açan gürrüňe, döredijilik çekişmelerine giň ýol açmalydygyny nygtaýar. SSKP MK-nyň Baş sekretary M.S.Gorbaçýow WLKSM-iň XX gurultaýynda sözlän sözünde "Çekişme ~ bu syýasy pozisiýany, graždanlaýynlygy formirlemeginiň baş metodydyr" diýip aýtdy. Şol sözler tutuşlygyna edebi tankyda hem degişlidir. Mundan başga-da meniň çekişme tankyt üçin ýaşamak hukugydyr diýesim gelýär. Çekişme bolmasa tankyt bolup bilmez. Ýöne jedelleşmegiň birek-birekden gaty gygyrmak daldigini hem unutmaly däl. Çekişme öz nukdaýnazarýňy köre-köre goramagam däl. Çekişme iki tarapyňam hakykaty gözlemegidir. Şonuň üçinem jedelleşýän wagtymyzda kimiň hakykata has golaýdygyny anyklajak bolmaga çalyşmalydyrys.

Tankyt hoşgylawly bolmalydyr, aladaly, pähimli bolmalydyr. Ýazyjynyň şahsyýetine degmeli däl, ony kemsitmeli däl.

► Dmitriý MOLDAWSKINIŇ dokladynyň beýany (Leningrad):

- SSSR Ýazyjylar soýuzynyň prawleniýesiniň tabşyrygy boýunça men Türkmenistana telim sapar gelip-gitmeli boldum, onuň oba-şäherlerine aýlandym - diýip, dokladçy aýdýar.

- Kerim Gurbannepesowyň, Gylyç Kulyýewiň hem beýlekileriň döredijiligine bagyşlanan makalalar, resenziýalar ýazdym, olar "Знамя", "Новый мир", "Нева" žurnallarynda çap edildi. Öz kitaplarymyň aýry-aýry baplarynda men türkmen edebiýaty barada söhbet açdym.

Başky dokladda aýdylyşy ýaly, elbetde, her bir halkyň edebiýatyny öwrenmekden ötri, şol edebiýaty döredijilere, olaryň eserlerine has içgin aralaşmaly. Eýsem-de bolsa, türkmen edebiýatyndan maglumat berýän kitaplar ýok diýerlikdir.

O.Kuzmin bilen W.Puwuň çagalar edebiýatyna degişli bibliografiki kitaby çykdy. Berdi Kerbabaýew hakynda-da çaklaňja kitap çykdy. Emma respublikanyň her obasynda tanalýan Kerim Gurbannepesow barada, merhum Beki Seýtäkow hakynda, Gylyç Kulyýew, Walentin Rybin hakynda hem beýlekiler barada hatda ýönekeý kitapçalar hem ýok.

Bu tötänden dälidir. Bu türkmen edebiýatynyň, hususan-da türkmen edebi tankydyň ýagdaýyndan habar berýär. Tankydyň ýagdaýyny janlandyrmaga Ýazyjylar soýuzynyň ýolbaşçylary çynlakaý girişipdirler. Men muny Kerim Gurbannepesow bilen gürrüňdeş bolanymda eşitdim. Edebi tankydyň edebiýatyň ösmegindäki rolunyň şeýle bir belent dældigini onuň özi-de aýtdy.

Köp-köp belli romanlaryň awtory Gylyç Kulyýew bilen-de gürrüňdeş boldum. Ol özüniň "Gijigen ökünç" romany barada 1972-nji ýylda çykarylan karary partiýanyň Merkezi Komitetiniň ýatyrandygyny gürrüň berdi. Roman türkmen hem rus dillerinde neşir edilipdir. Gylyç Kulyýew bu romany üçin köp göreşmeli bolupdyr. Roman bolsa, hut biziň şu gün aýanlyk bilen aýdýan zatlarymyz ~ ogurlyk, artdyryp ýazmak hem beýlekiler baradadyr.

Dokladçy soňra belli prozaçy Tirkış Jumageldiýew bilen söhbetdeş bolanyny aýdyp, edebi tankyt barada onuň "Дружба Народов" žurnalynda çap edilen belliklerinden käbir bölegi okap, prozaçynyň adalatly pikirlerini goldaýar.

Ýap-ýaňy Durdymuhammet Nuralyýewiň "Iri prozanyň ownamagy" ("Edebiýat we Sungat", 05.12.1985 ý) hem-de "Şahyr bolçulygynda şygry gytçylygy" (şol gazetde, 05.09.1986 ý) diýen makalalary hakynda gürrüň edildi. Bada-bat aýdaýyn: Bu makalalar näderejede hem hemme babatda adalatlymy ýa-da dældigine garamazdan, olaryň ähmiýetliligi gürrüňsizdir. Şol makalalar ümsümligi bozdular,

durgunlygyň garşysyna jemgyýetçiligiň ünsüni çekdiler. Ýöne makalalarda dagynyklyk bar. Ylaýta-da proza eserleri barada gürrüň edýän makalada awtor köp milletli sowet edebiýatynyň ösüş aýratynlyklary barada zat aýtmadyr. Häzirki zaman sowet prozasyna ägirt goşant goşan Aýtmadowam, Astafýewam, Rasputinem, Graninem agzalmandyr. Şonuň bilen birlikde özbek, gazak, tatar hem beýleki halklaryň belli proza eserlerine-de nazar salynmandyr. Bu makalanyň kemter tarapydyr.

Bu hadysa awtoryň poeziýa baradaky makalasyna-da degişlidir.

Şeýle bolsa-da, makalalar jedelli seslenmeleri döretdi. D.Nuralyýewiň makalasy çykansoň şahyr A.Atabaýew çykyş edip, "Hakykatyň hatyrasy üçin" diýen makalasynda Nuralyýewiň makalasynyň professional ýazyjylaryň arasynda gyzgalaňly jedel döretmedigem bolsa, okyjylaryň seslenmesini döredenligini belledi.

Kerim Gurbannepesow bilen bolan gürrüň çap edilip, onda şahyr bu makalanyň oňyn taraplaryny aýdypdyr.

Ýöne Nargylyç Hojageldiýew şol gazetde şu ýylyň 30-njy ýanwarynda çap edilen "Liriki gahrymanyň şahsyýeti" diýen makalasynda ýagdaýy has anyk kesgitleýdi. Men bu makalany ideallaşdyrmakdan daşda. Ýöne tankytçy esasy zady aýdypdyr. D.Nuralyýewiň makalasy barada aýdyp, ol şeýle ýazýar:

"Makala bizi gapyl basdy. Biz soňky on ýylyň poeziýasy hakda çynlakaý gürrüň etmäge, ondaky položitel hem otrisatel tendensiýalary seljermäge taýyn däldik. Ýöne taýýarlanmagymyz, bu döwletli gürrüňi dowam etdirmegimiz gerek".

Bu ýöwselligi batyrça hem mertlerçe boýun almakdyr. Türkmen tankydyňyň gowşaklygy-da şundan ybarat. Bu hakda giňişleýin gürrüň etmek gerek.

Dokladçy çeper kitaplaryň terjimesi hakynda, merkezi neşirlerde çykan kitaplara ýazylýan synlar hakynda aýdanda, eseriň asyl originalyny seljermesinden berilýän bahalaryň çapraz düşýändigini hem awtorlar bilen tankytçylaryň arasynda nägilelik döredýändigini belläp geçdi.

Duşuşyklar hem maslahatlar geňýän mahalynda biz türkmen tankytçylarynyň "Ашхабад" žurnalynda hem beýleki neşirlerde rus dilinde çykan makalalary bilen-de tanyş bolduk. Elbetde, men hem, beýlekiler-de tankytçylaryň işiniň hemme tarapyna doly belet diýsek ýalňyş bolar. Ýöne biz köp zat okadyk. Şol okanlarymdan M.Gurbanowyň "Şahsyýete bil baglamak" ("Ашхабад", 1985 ý, N"9) diýen ahlak gözlegleri baradaky makalasy hakda aýtsam, ol täsirsiz däl, ýöne köplenç halatda subut edijilik ýetenok. Türkmen-özbek edebiýatlarynyň özara

hyzmatdaşlygy barada Jora Allakowyň ýazan makalasy (bu hem žurnalyň şol sanynda) täsin barlaglar esasynda gurlupdyr. Kuzmin bilen W.Puwuň şol žurnalda çap edilen "Taryh arkaly terbiýelemek" diýen makalasy-da şowly çykypdyr. Okan zatlarymyň arasynda tankydy makala däl-de, eýsem edebiýaty öwreniş ylmyna degişli belliklerden Kakabaý Gurbanmyradowyň "Beýik mekdebiň sapaklary" ("Ашхабад", 1986 ý, N"9) diýen çaklaňja makalasy maňa has ýarady. Onda W.Maýakowskiniň Durdy Haldurdynyň döredijiligine täsiri hakynda gürrüň edilip, täsin deňeşdirmeler getirilýär. Haldurdynyň döredijiligine mahsus bolan aýratynlyklar teswir edilýär. Makalada terjimäniň özboluşly täsiri hakda-da gyzykly maglumatlar bar. Ýöne makalanyň awtory, Maýakowskiniň täsiri baradaky tema bilen meşgullanýan başga-da birnäçeleri bu temanyň diňe özlerinden başlandygy hakda pikir ýöredýärler. Eýsem, Maýakowskiniň Orta Aziýa edebiýatlaryna ýetiren täsiri barada baryp-ha 1949-njy ýylda "Звезда" žurnalynda tutumly makala çap edilipdi, şonda türkmen poeziýasy dogrusynda gürrüň bolupdy.

Habyp Güseýinowyň "Ýatdan çykan goşgy" atly kiçijik makalasy-da ýerine düşüpdür. Onda W.Lugowskoýyň "Туркменская искра" gazetinde 1930-njy ýylda çap edilen "Diwarlar" goşgusynyň tapylyşy barada gürrüň berilýär.

Şahyr Kerim Gurbannepesowyň şol žurnalda çap edilen, ýöne edebi tankyt bilen kem-käsleýin utgaşýan ("Tomus ýazgylary") oýlanmalary-da güwä geçýär.

"Sowet edebiýaty" žurnalynyň 1986-njy ýylda çykan sanynda "Bir romana iki resenziýa" ady bilen gyzykly materiallar çap edilen-de bolsa, onda tankydy makalalar azlyk edýär. Ady agzalan resenziýalarda Tirkış Jumageldiýewiň "Mähekdaş romany barada jedelli pikir ýöredilýär. Romana özüm baha bermekden saklanyp, eýsem, şeýle resenziýalaryň ýüze çykmagynyň türkmen tankydyň gürrüňsiz janlanyp ugrandygyna güwä geçýändigini aýdyp bilerin. Beýleki käbir çaklamalar hem, hususan-da M.Amansähedowyň "Ýönekeými ýa-da ýöntem goşgular" atly hem-de Ýo.Annagurbanowyň "Käbir kemçiliklerine garamazdan..." diýen makalalarynyň "Edebiýat we Sungat" gazetinde peýda bolmagy-da edebi tankydyň tijenýänligine güwä geçýär.

Her niçik bolsa-da, türkmen edebiýatynda tankydyň başlangyç hereketleri ýüze çykýar, eýsem-de bolsa, köp kitaplar heniz ünsden düşürilýär. Ýokarda ady tutulan Atamyrat Atabaýew barada heniz doly bahaly makala çap edilenok.

G.Krasnikowyň terjimesinde, Ýe.Winokurowyň inçelik bilen sözbaşy ýazmagynda "Молодая гвардия" neşirýatynda kitaby çykan Nobatguly Rejebow hakynda-da çynlakaý iş edilmändir. Rus hem türkmen çagalar ýazyjylarynyň döredijiligi

hakda-da suwytly zat ýok. Atajan Taganyň täsin powestini öz içine alýan, ýakynda Moskwada neşir edilen "Keseki" atly kitaby-da tankydyň nazaryndan sypypdyr.

O.Kuzmin bilen W.Puwuň Beýik Watançylyk urşuna gatnaşan türkmen ýazyjylaryna bagyşlanyp, 1985-nji ýylda neşir edilen "Ýalynly ýyllaryň adamlary" kitabyňyň göze ilmän galmagy-da gynançly hadysadyr. Bir wagtlar men olaryň türkmen çagalar ýazyjylary hakynda gürrüň berýän kitaby goldandym. Häzirem olaryň kitaby barada hoş sözler aýdasym gelýär. Ýöne welin, belent äheňler, aç-açan mahabatlar kitaba azda-kände zeper ýetirmän duranok.

- Türkmen tankydy, elbetde, yza galýar. Muňa söz ýok. Ýöne türkmen edebiýaty-da tutuşlygyna haýal ösýär. Eger-de biziň günlerimiziň rus edebiýatyny rus edebi tankydy bilen deňeşdirseň, onda türkmen tankytçylary üçin täze materialyň azdygyny inkär etmek bolmaz. Elbetde, çäklilik hem duýulýar, ýoldaşyň kitabyňa umumy döwlet bähbidinden garamagy başarmazlyk hem bar, kähalatda ildeşlik hem beýleki nogsanlyklaram ýüze çykýar. Eýsem-de bolsa, öňe hereket bar. Bu ugurdan ilkinji ädimleri edýän ýoldaşlarymyza ýardam bermek biziň borjumyz bolup durýar - diýip, dokladçy sözünüň ahyrynda aýtdy.

► Kerim GURBANNEPESOW:

- Diňe tankytçylar däl, her bir ýazyjynyň özi öz ýazýan eserleriniň tankytçysy bolmaly. Ýöne öz eserleriniň tankytçysy derejesine görtermek her bir awtora ýetdirip duran zat däl. Şonuň üçinem "gapdaldan" edilýän tankydyň uly ähmiýeti bar. Beýle tankydyň käbir halatlarda örän ýokuş degýän bolmagy mümkin. Ýöne şonda-da aňly-başly awtor üçin ol örän peýdalydyr. Şonuň ýaly makalalaryň biri arada "Edebiýat we Sungat" gazetinde peýda boldy. Ol ýaşlaryň döredijiligi hakyndady. Makalanyň awtory tankytçy D.Nuralýew ýaşlar poeziýasynyň soňky ýyllardaky durgunlygy barada öz aladaly howsalasyny beýan edýärdi. Bu zeýilli makalalar diňe biziň respublikamyzda däl-de, bütin Soýuzymyda kadaly ýagdaý ahbetin. Emma bu makala bizde uly galmagalyň, uly şöwhunyň "eýesi" boldy. Onuň bir ujy Moskwa-da baryp ýetdi. Meşhur tankytçy Aleksandr Mihaýlow SSSR Ýazyjylar soýuzynyň prawleniýesiniň Moskwada geçen plenumynda şeýle diýdi: "Aşgabatdan bize çagyryş bilen ýüz tutýarlar, geleveriň, kömek beriň diýýärler".

Ýeri, bize näme kömek bermelikä? Düşünýänler üçin, şol makalanyň özi kömekdi ahbeti! Her kim öz döredijiligi hakynda pikirlense, aýdylýan belliklerden many

almaga çalyssa ~ şol kömek dälmedi näme? Ýa-da şonuň ýaly makalalaryň ýene-de ikinjisini, üçünjisini, dördünjisini, başınjisini ýazmalymyka? Belki, ozalka görä-de ýitiräk ýazmalydyr. Şeýdilse, belki, has-da gowy kömek bolardy... Zyýany ýok. Biz belli tankytçylarymyzy Aşgabada çagyrdyk. Olar biziň çagyryşymyzy kabul etdiler. Ýnha, indi bolsa döwletli maslahatymyzy geçirip otyrys...

Ýöne meniň häzirki aýtjak bolýan zadym başga zat hakda: ýaşlarymyzyň tankyda bolan ynjklygy hakynda. Bular eýýämden tankyda şeýle ynjklyk bilen garap başlan bolsalar, soňy nähili bolarka? Poeziýamyz durgunlykdan halas bolup bilermikä?

Makalada agzalýan ýaşlaryň köpüsi biziň sarpa goýýan ýaşlarymyz. Käbirleri bolsa (Atamyrat Atabaýew, Nobatguly Rejebow...) aýratyn zehinli ýaşlar. Emma olaryň birnäçeleri, näme üçindir, ör-gökden geldiler. Tankydy kabul etmezlik üçin ellerinden gelenlerini etdiler. Şol makalanyň awtorlarynyň hem-de onuň tarapyny çalyanlaryň özlerinden dürli "aýyplar" gözlemegiň pirimine düşdüler. Bu gelşiksiz hereketler, elbetde, ýaş döredijileriň peýdasyna bolup bilmejekdi. D.Nuralyýewiň makalasynda öz wagtynda ýazylan zerur makalady. D.Nuralyýew bolmasa başga bir tankytçy, "Edebiýat we Sungat" bolmasa başga bir metbugat organy ol meseläni hökman gozgaýmalydyr...

D.Nuralyýewiň türkmen prozasy hakyndaky soňraky makalasyna boýdan-başa doly goşulasym gelenok. Ol ýüzleý ýazylypdyr, bir makalanyň içinde prozamyzyň giden romanlary, powestleri hakynda gürrüň ediljek bolunýar. Bu bolsa islendik netijäni berip bilenok. Ýöne uzak wagtlyk "tankydy dymyşlykdan" soň onuň hem juda zerur başlangyçdygyny gutlamalydyrys...

Sözümi şeýle jemläsim gelýär. Çekişme medeniýeti bizde ýetmezçilik edýär. Bir tarap - haýsy-da bolsa bir eseri öwüp, arşa göterýär, beýleki garşydaş bolsa ýere urup, ýerden çykarýar. Çekişmeçiler biri-biriniň pikirini äsgermezçilik edýärler. Bu bolsa çekişmä däl-de, "depişmä" alyp barýar.

Gepiň gysgasy, çekişme medeniýetini öwrenmegimiz gerek.

► Pawel ULÝAŞOW:

- Ýazyjylarymyz halys öwgüli sözlere öwrenişip gidipdirler. Onsoň olar indi sähel tankydy hem ýokuş görýärler. Aslynda her bir ýazyjy, şol sanda abraýly ýazyjylar hem özleriniň tankytdan daşda bolmaly däldiklerini duýmalydyr. Ine, şeýle derejä

ýeten wagtymyz hiç kim hem tankydy ýokuş görüp durmaz. Dogrusy, hemmeler tankytlanyp ýörülse, onda tankyt hiç kime-de agyr degmez.

Biz edebiýatyň taryhyna göz aýlan wagtymyz Puşkin, Tolstoý, Dostoýewskiý, Ýesenin ýaly ägirtleriň-de tankytlanandygyna göz ýetirýäris. Emma bu asylyly we adalatly ýörelge diňe soňky on-on baş ýylyň dowamynda halys ýatyp galdy. Dogrusy, hakyky edebiýat tankydyňyň ornuny ýerliksiz mahabatlandyrmalar eýeledi. Netijede hem "tankytlanmaly däl adamlar" ýüze çykdy.

Elbetde, tankyt çeper eseri her taraplaýyn analizlemelidir, subut etmelidir, öwredijilikli bolmalydyr. Munuň özi türkmen edebi tankydy barada hem şeýledir. Batgada ýatyp galandan birneme çekeleşilse umumy işe diňe peýda getirer. Ýöne birbada ylalaşmasalar-da, erte düşünişerler, ýaraşarlar, belki hakyky dost bolarlar.

Ine, "Edebiýat we Sungat" gazetiniň soňky on ýylyň ýaş türkmen poeziýasy barada D.Nuralyýewiň jedelli makalasyny çap edipdir. Ýaşlaryň birentegine, aýratyn hem A.Atabaýew, N.Rejebowa, O.Annabekowa gatyrak deglipdir. Ýöne hut özüň-ä şol aýdylýanlar bilen doly ylalaşamok. Ynha, A.Atabaýewiň goşgusynda sen pylan köýnegiňi geýip geldiň, soň şol köýnegiňi geýnyp gitdiň diýýän ýaly setirlerde özüň-ä beýle bir wejara zat ýok ýaly. Ýöne bu, elbetde, milli däpler bilen bagly bolansoň, ägä bolmalymyka diýýäris. Käbir goşgular syýasy taýdan yrga diýmekden öň pugta oýlanmak gerek.

Ýa ynha, şol makalada G.Şagulyýewanyň liriki gahrymanynyň zeýrenjeňligi, awtoryň goşgularynda intim duýgularyň agdyklyk edýänligi barada aýdylýar. Elbetde, bir bada şeýle ýaly bolup hem duýulýandyr. Ýöne meniňçe, belki bu şahyryň öz döredijilik aýratynlygydyr, öz sesidir.

Umuman, çekişmä goşulan okyjylaryň seslenmelerinde hem öteräk geçilýän ýerleri bar. Çekişmede, umuman, tankytda çeper analize köp üns bermeli.

Aslyýetinde, poeziýa hälki bir setirleriň sazlaşygy däl. Hakyky poeziýada jadylaýjy güýç, galkyndyryjy hyjuw, oýlandyryýan pähim bardyr. Bu barada ýaş türkmen şahyry G.Kakabaýewde şeýle setirler bar:

Epgekmi, aýazmy oň üçin des-deň,

Şeýle bir mylaýym, şeýle merdana.

Ýöne sen sähelçe galplyk etseň,

Ol başyndan aýlap zyňar girdaba.

► Wladimir PU:

Biz bu gün tankyt barada janagryly gürrün edýäris. Elbetde, tankydymyzyň ýagdaýy öwerlik däl. Ýöne, meniňçe, esasy mesele tankytçy kadrlaryň ýetmezçiliginde bolsa gerek. Näme üçindir hemişe ýaş ýazyjylar, ýaş prozaçylar barada alada edilýär-de, ýaş tankytçylar barada alada edilmeyär. Ine, şu gün kämil tankytçylaryň azlygyndan zeyrenýäris. Emma bu ýagdaý ertirki gün nähili bolar? Ine, şu barada biziň çynlakaý oýlanmagymyz gerek. Ýogsa, bu meselä halys özakymlaýyn barýar. Belki-de, uniwersitetiň filologiýa fakultetiniň ýanynda tankyt bölümini döretmek gerekdir.

Elbetde, tankytçynyň diňe okumyşlygy, edebiýaty gowy bilýänligi ýeterlik däl. Ol çeper dile juda ezber bolmalydyr, dili ýiti bilmelidir. Dogrusy, bu gün biz çeper terjimäniň ýagdaýy barada hem terjimeçiniň iki dili hem ähli öwüşginleri bilen öwrenmelidigi barada gürrüň edýäris. Emma bu günki gün mekdeplerde hem türkmen diliniň-de, rus diliniň-de öwredilişi juda ýaramaz. Institutda okap ýörenleriň köpüsi diktanty üçlüge ýazyp biläýse zor boldugy. Onsoň çeper diliň ähli çuňlугy, öwüşginleri barada söz bolup bilermi? Ýagdaý şeýle bolansoň, mekdeplerde hem diliň, edebiýatyň okadylyşyna ünsi güýçlendirmeli. Sebäbi mekdep partasyndan taýýarlyksyz gelen okuwça soň bir zatlar öwrenmek juda kyn bolýar.

Ine, biziň tankydymyzyň ertirki günü hem şu zatlar bilen baglydyr.

► Gylyç KULYÝEW:

- Bizde tankytçylaryň abraýly delegasiýasy geldi. Ony TSSR Ýazyjylar soýuzynyň prawleniýesiniň ýolbaşçylary çagyrypdyrlar. Näme boldugyka? Tankytda howsalaly ýagdaý döräýdimikä? Ýok?! Tankyt hemişe bardy. Berdi Kerbabaýewem tankyt edilýärdi, Gylyç Kulyýewem, gürrüň tankydyň döredijilik mertebesini ýokarlandyrmak, onuň mazmuny jähtden obyektiv, hakykata laýyk, professional jähtden degerli, talaba laýyk bolmagyny gazanmak barada gidýän bolara çemeli. Bu wezipäni amala aşyrmak, ozaly bilen, biziň özümize, döredijilik işlerimizi negatiw ýagdaýlardan arassalap bilşimize bagly.

Nähili negatiw ýagdaýlar barada gürrüň gidýär?

Ine, "Sowet Türkmenistanynda" şu ýylyň 14-nji fewralynda çykan makaladan bir parça" "Býurokratçylyk, ildeşlik (землячество - t.b.), dost-ýarlyk we gaýry gözboýagçylyk meýilleriniň döredijilik intelligensiýasynyň arasynda aralaşmagy türkmen edebiýatynda-da, türkmen edebiýatçylarynyň arasynda-da käbir negatiw ýagdaýlary döretdi.."

Gazet bu hakykaty nygtamak bilen, geçen plenumymyzda region barada bolan gürrüňi garaçyny bilen ýazgarýar, ony nadaralyk saýýar. Ilçilik bu region dälmi? Biziň pikirimizçe, region bilen ilçiligiň arasynda hiç hili tapawut ýok. Onda näme üçin redaksiýa region baradaky gürrüňi eşidip ör-gökden geldikä? Sebäbi ony problema gyzyklandyranok, şahsyýet gyzyklandyrýar. Bu barada TSSR Ýazyjylar soýuzynyň partiýa guramasynyň ýygnaýynda möhüm gürrüň boldy, kommunistler gazetiň redaktory Kerimini nobatdaky partiýa ýygnaýynda çagyrmagy, bu mesele barada aç-açan gürlüşmegi biragyzydan karar etdiler. Kommunustleriň raýy ret edilmez diýip umyt edýäris.

Näme üçin kommunistler hut redaktoryň özüni çagyrmagy karar etdilerkä? Sebäbi gazetleriň käbir ýolbaşçylary ýaş, az tejribeli işgärleri öňe sürüp, özleri çetde durjak bolýarlar. Gazetlerde çykýan makalalara, biziň pikirimizçe, ozaly bilen, gazete ýolbaşçylyk edýän adamlar jogap bermelidirler. Tankydy işler barada gürrüň edilende bolsa, ýaşlyk, tejribesizlik üçin hiç hili ýeňillik berilmeli däldir.

Biziň eserlerimizde, şol sanda meniň eserlerimde-de, elbetde, ýetmezçilikler bar. Magtymguly barada bir roman çykdy. Onuň barasynda entek köp eser dörediler. Ynha Hudaýberdi Durdyýew şahyr barada öz oýlanmalaryny ýazypdyr. Işde oňat paýhas, pikirlerem bar, möhüm ýetmezçiliklerem. Sabyr-takaty elden bermän, kärdeşlerçe düşüňmeli, pikir alyşmaly.

Golaýda Kerim Gurbannepesowyň "Parahatlyk ilçisi" poemasy okadyk. Eser ideýa jähtden örän agsaýar, hakykatdan daş. Men bu barada makala ýazmagy ýüregime düwdüm. Emma saklandym. Sebäbi Kakaly Berdiýew makalany çap eder-de, ertesi güni ýagdaýyndan peýdalanyp, seslenme gurar. Onuň ozalky guran seslenmeleriniň oňaly netije bermändigini, gaýtam garyşyk pikirler döredenligini ýene bir gezek nygtap geçesim gelýär.

Ýene bir mesele barada: merhum kärdeşlerimiziň eserleriniň içinde jüpüne düşenem bar, jüpüne düşmedigem. Nätmeli? Men 1972-nji ýylda B.Seýtäkowuň "Doganlar" romany barada makala ýazdym, ondaky syýasy-teoretiki ýalňyşlary, wakalaryň nädogry wasp edilişini görkezdim. Emma TKP MK-nyň ideologiýa boýunça şol wagtky sekretary Çary Ataýew makalany goýbermedi, biz halk

ýazyjysynyň abraýyna zeper ýetirip bilmeris diýdi. "Türkmenistan" neşirýaty şol romany gaýtadan neşir etmegi planlaşdyrýar. Biziň pikirimizçe, romany möhüm teoretiki-syýasy ýalňyşlardan saplaman bu günki ýaş nesle hödürlemek ideologiýa işimize diňe zyýan ýetirer. B.Seýtäkow biziň edebiýatymyzyň ösüşinde ähmiýetli rol oýnady. Ol ençeme eseriň awtory. Gürrüň bolsa onuň bir eseri barada, ondaky gödek ýalňyşlyklary düzetmek barada gidýär. Ol ýalňyşlaryň düzedilmegi B.Seýtäkowyň abraýyna zeper ýetirmez, gaýtam eser barada-da, onuň awtory barada-da gowy pikirleriň, okyjylarda wasp edilýän wakalar hakda dogry düşüňjaniň döremegine kömek eder.

► Swetlana ALÝÝEWA:

- Elbetde, türkmen dilini bilmezligimiz bizde türkmen edebiýatynyň, aýratyn hem türkmen prozasynyň ösüşini öwrenmekde, gahrymanyň pikirleniş derejesine aralaşmakda gaty bökdençlik döredýär. Men bu ýerde Moskwada ýaşaýan edebiýatçylar barada aýdýaryn. Hawa, dili bilmezlik türkmen edebiýatynyň täzelikleri bilen tanyşmakda, ony ýylysy bilen propogandirlemekde, ýagny tankydy pikiri orta atmakda has hem bökdençlik döredýär. Soňky ýyllarda türkmen prozasynda Tirkış Jumageldiýewiň, Ýylgaý Durdyýewiň, Nury Baýramowyň, Çary Aşyrowyň, Ýazmyrat Mämmediýewiň, ýaş prozaçylardan Annageldi Nurgeldiýewiň, Oraz Ýagmyrowyň, Kömek Kulyýewiň eserleriniň peýda bolandygyny bilýärim. Ýöne rus dilinde okaýanlygym üçin bularyň hemmesi bilen heniz meniň tanyşlygym ýok. Dogrusy, men Tirkış Jumageldiýewiň täze romany, ýaşlardan Juma Hudaýgulyýewiň, Akmuhammet Welsaparowyň, Jumadurdy Nepesowyň powestleridir hekaýalary bilen welin tanyşmaga ýetuşdim.

Bulardan başga kitaplary Moskwada neşir edilen ýa-da eserleri terjime edilen awtorlardan Gylyç Kulyýewiň, Atajan Taganyň, Ogultaç Orazberdiýewanyň, Orazguly Annaýewiň, Atageldi Garaýewiň we beýleki käbir awtorlaryň eserlerini-de okadym. Elbetde, türkmen prozasynyň baýlaşýandygyny aýtmak gerek. Eýsem bularyň eserlerinde näme üýtgeşiklik, nähili täzelik bar?! Ine, bu zatlary welin türkmen tankydynda, bütinsoýuz tankyt hem öz wagtynda duýmalydyr.

Ine, men Aşgabatda, şu uly maslahata gaýtmazymyň öňinçäsi "Литературное обозрение" žurnalyndan Berdinazar Hudaýnazarowyň ünsüňi çekýän şeýle sözlerini okadym:

"Häzirki zaman adamy diýlende, öňi bilen, onuň ylmy-tehniki rewolýusiýa zamanynyň adamydygyny aýtmak gerek. Onuň nazaryýeti giň we köpgyraňly".

Bu biziň döwürdeşlerimiz barada örän jaýdar aýdylan pikir. Hakyky ýazyjy hem öz eserlerinde hut şol nazaryýeti giň, häzirki zaman adamynyň keşbini suratlandyrmagy başarmalydyr. Ýazyjynyň borjy onuň, ýagny ylmy tehniki rewolýusiýanyň adamynyň begenjini, gynanjyny, özüni alyp barşyny, içki psihologiýasyny açyp görkezmegi başarmakdan ybaratdyr. Awtor ýaşaýşyň dürli wakalaryny hernäçe gyzykly gürrüň berse-de, ol döwürüň keşbini, döwürdeşimiziň keşbini döredip bilme, ol hakyky ýazyjy däldir.

Eýsem, türkmenistanly ýazyjylar nämelere üns berýärler, haýsy temalara ýüzlenýärler, nähili problemalary orta atýarlar?! Şu meseleleriň tankyt tarapyndan öwrenilişi nähili? Ynha, Atajan Taganyň, Ýazmyrat Mämmediýewiň, Ýuriý Belowyň, Walentin Rybiniň we beýlekileriň bireýýäm çykan kitaplary barada tankyt näme aýtdy? Bu eserler barada Türkmenistanda ylmy derňewler alnyp barylýarmy?

Ýa ynha, taryhy rewolýusion tema, türkmen milli intelligensiýasynyň kemala gelmegi bilen baglanyşykly meseleler nähili? Ine, şu ýerde öňi bilen Ata Atajanowyň döredijiligi ýadyňa düşýär. Onda geçmişe şu günüň belentliginden nazar salynýar. Umuman, türkmen prozasynda pikirlenmäge, jedelleşmäge zat bar. Emma türkmen tankydy bu zatlara gowşak üns berýär.

30-njy ýyllarda N.Saryhanow türkmen obasyna täzeligiň gelşini ussatlyk bilen beýane edýär. Eýsem, şu günki türkmen obasyny suratlandyrýan awtor barmy? Ýa bolmasa birentek awtorlar häzirki zaman temasyna ýüzlenýärler. Emma köneçe beýan edýärler. Şol bir wagtyň özünde howlukmaçlyk edýärler, tizräk meşhurlyga ymtylýarlar.

Elbetde, ýaşlaryň arasynda-da ünsüňi çekýänler bar. Men zehinli ýaş ýazyjy Juma Hudaýgulyýewiň eserleriniň birnäçesini okap gördüm. Ol forma tapmaga ökde, awtoryň ýiti synçylygy bar, suratkeş, eserleriniň dili çeper, täsirli, tolgundyryjy. Göräýmäge hemme zat ýerbe-ýer ýaly. Emma zehin nämä sarp edilýärkä, awtor näme aýtmagy maksat tutundyka diýip oýlanýarsyň. Ynha, onuň "Harasat" diýen powesti bizde şeýle pikirler oýardy. Dogry, awtor şukşinçilige eýerip, häsiýet döretmäge ökde. Emma beýan edişinde naturalistik äheň bar. Jumadurdy Nepesowyň "Saçlar agarýar" diýen hekaýasy oňat eken.

Üçünji bir ýazyjy Akmuhammet Welsaparowyň hekaýalaryndan göwnüm suw içmedi. Olar hiç bir babatdan ünsümi çekmedi. Ýöne onuň "Gawunkelle" powesti welin erbet däl. Onda oýlanara zat bar.

Dogrusy, türkmen prozasynyň esasy keşigini ýaşuly hem orta nesil çekip gelýär. Meselem, Gylyç Kulyýewiň, Tirkış Jumageldiýewiň, Ata Atajanowyň, Atajan Taganyň eserleri çeper analize, ylmy derňewlere garaşýar.

Ýöne şu günki türkmen prozasynda heniz ylmy-tehniki rewolýusiýa zamanynyň nazaryýeti giň hem köpgyraňly gahrymanynyň ýokdugyny aýtmak gerek. Täzeçe, hyruçly pikirlenýän gahryman ýok. Dogrusy, bu günki türkmen prozasynda täze döwürň talaplaryna bap gelýän konfliktler, aktiw sosial pozisiýaly, durmuşyň meselelerine aýdyň göz ýetirip bilýän sagdyn düşüňjeli, paýhasly gahryman ýetmezçilik edýär. Prozaçylar heniz durmuşyň gündelik wakalaryny beýan etmekden, tema ownukçyllygyndan, milli çäklerden, gaýtalamadan, ýasamalykdan saplanyp bilmeýärler. Ýazyjylar 30-njy ýyllarda türkmen prozasynyň hyruç bilen başlan döplerini ýatdan çykardylar.

► Akjemal OMAROWA:

- Adam ykbalyny has çuňňur öwrenmek üçin nämeler etmeli?! Nädip gowy-gowy goşgular, poemalar, hekaýalar, romanlar döretmeli?! Munuň üçin, ozaly bilen, döwürň talaplaryna dogry düşüňmek hem-de hakyky döredijilik gözlegleriniň belentligine göterilmek zerur.

Elbetde, biz ýazyjylar maýda-çüýde zatlara gümra bolman, irginsiz işlemelidigine düşüňýäris. Rewolýusion özgerişler, täzelenme öwüsini köp zatlaryň üstüni açdy, ýazyjylaryň has hem tijenip işlemelidikleri aýan boldy. Şonuň bilen birlikde, dünki gün goýberen hatalarymyzyň agyr netijeleri hem öňümüzde keserdi. Gündelik durmuşymyza çözüdine garaşýan problemalaryň uly topary bar. Emma, biz ýazyjylar tä şu çaka çenli köplenç hemme zady gülala-güllük edip görkezdik. Bu ýagdaý edebi tankydymyza-da ýaramaz täsir etdi. Durgunlyk ýyllarynda edebiýatymyzyň problemalaryny çuňňur açyp görkezýän düýpli makalalar juda seýrekledi. Şeýlelikde, çig-çarsy eserler gitdigiçe artdy. Şowly eserleri bilen agza düşen ýazyjylar bolsa, yzygiderli öwürldi. Netijede, öz-özümüzden talaby gowşatdyk, arkaýynlaşdyk. Kerim Gurbannepesow, Berdinazar Hudaýnazarow ýaly ýazyjylar köplenç tankytdan daşarda galdy. Soňky ýyllarda olaryň adresine ýekeje-de tankydy bellik edilmedi. Elbetde, K.Gurbannepesowam,

B.Hudaýnazarowam zehinli ýazyjylar, olaryň oňat-oňat eserleri döredendiklerine söz bolup bilmez. Ýöne olaryň döreden eserleriniň hemmesiniň aňrybaş eserler dældigi hem belli.

Mydama öwlüp ýörseň, soňabaka tankydy iňňän ýokuş görjegiň düşnükli. Men poeziýa sowetiniň maslahatynda B.Kerbabaýewe salgylanyp, K.Gurbannepesowyň "Taýmaz baba" poemasy barada kiçijik tankydy bellik etdim. Şondan köp wagt geçmänkä "Käbir takyklamalar" atly makala peýda boldy. Onda "Taýmaz babanyň" awtory öz poemasy barada aýdylan öwgüli sözleri getirip, özüni aklamaga synanyşýar. Bu tankydy ýokuş görmegiň, ondan goranjak bolmagyň alamaty dälmi näme?! Dogry, nädogry pikiri ýalana çykarmak başga gep. Emma hakykaty ýaşyryp bolmaýar.

Geljekde hiç bir eseriň, hiç bir ýazyjynyň tankytdan daşarda galmazlygyny gazanmaly. Bu diňe üstünlik getirer.

► Baýram JÜTDIÝEW:

- Ynha, indi on-on bäş ýylyň içidir biz edebi tankydyň ýagdaýynyň ýaramazlygyndan zeýrenýäris. Ýöne ähli günä tankytçylaryň üstüne syrykdyrylsa, megerem, adyl bolmazdy. Biz ýazyjylar hem-de şahyrlar günäniň bir bölegini, belki has agramly bölegini öz üstümize almalydyrys. Dogrusy, biz tankytçylary aýamadyk, kömege mätäç pursatlarynda goldamadyk. Tersine, öz abraýymyz, çinimiz-derejämiz bilen käte ýekelikde, käte ýygyn çekip, üstlerine hüjüm etdik. Mysal üçin, A.Nurmämmedow Magtymgulynyň obrazyny döretmäge edilen synanyşyklar hakynda düýpli makala ýazdy. Şeýle çynlakaý makala ýazany üçin goldama derek, G.Kulyýew ýaş tankytçyny her hili ýollar bilen utandymaga synanyşdy.

N.Hojageldiýewiň dokladynda ýerlikli bellenilişi ýaly, "Edebiýat we Sungat" hepdeliginde soňky on ýylyň ýaş poeziýasynyň ýagdaýyna bagyşlanan çekişme guraldy. Çekişme poeziýa sowetiniň giňişleýin maslahatynda jemlenildi. Göräýmäge, şeýle tutumly gürrüňçiligi gurany üçin redaksiýanyň kollektiwine hoşallyk bildiräýmeli ýaly. Ýok, ýene şol öňki nägilelik, hyşy-wyşy, teýeneli gürrüňler.

Her kim her näme diýse-de, bizde edebi tankydam, edebiýaty öwreniş ylmam bar. Emma, edebiýatymyzda Soýuz derejesinde işleýän ýekeje-de tankytçynyň bolmazlygy, birhili çetiňe degýär. Edebi tankydymyza analiz çuňlугy, pikir giňligi,

öz sözün yzynda durmak, ony dik durup goramak medeniýeti ýetmeýän bolsa gerek. Edebi tankydyň bir topar ýyllap gadymy köşk şahyrlarynyň roluny oýnap gelendigi bu gün hiç kime gizlin däl.

Tankyçylara, göwnüme bolmasa, juda ýowuz daraldy öýdýän. Tankytçy diýen millet gaty çydamlydyr welin, olar "jeň" meýdanyndan, ýeňilen polk ýaly, baýdaklaryny taşlap gaçmaga mejbur boldular. Hatda garadan gaýtmaz Abdylly Myradowam ömrüniň soňky ýyllaryny proza bagyşlady ahyryn!

Dokladda türkmen sowet poeziýasynyň şu günki ýagdaýy hakynda degerli pikirler aýdyldy. Türkmen sowet poeziýasynyň arkasynda beýik Magtymguly hem-de Gündogaryň uly mekdebi, Puşkiniň, Lermontowyň, Nekrasowyň, Ýeseniniň, Twardowskiniň genisi, dünýä edebiýatynyň Geýnesi, Baýrony, Lorkasy bar. Resul Gamzatowdan başlap Loik Şerala çenli ululy-kiçili şahyrlaryň hemmesi bu gün biziň mekdebimiz! Şeýle bolansoň, ondan diňe Soýuz ölçegi bilen talap etmek gerek. G.Seýitliýew bilen K.Gurbannepesowyň, B.Hudaýnazarow bilen R.Seýidowyň, A.Agabaýew bilen G.Ezizowyň poeziýasy hut şol derejedäki poeziýadyr. Bizde ýene-de birtopar zehinli şahyrlar we talantly şygrylar bar. Olar Moskwada, beýleki doganlyk respublikalarda, daşary ýurtlarda çap edilýär. Bu begençli ýagdaý! Ýöne biziň poeziýamyzda düýpli kemçiliklerem bar. Harsallyk, tema ownuklygy, birek-biregi gaýtalamak halys ýadadýar. Setir sany, kitap sany - zehiniň ölçeg birligine öwrülip gitdi.

Beýik Oktýabr Sosialistik rewolýusiýasynyň 70 ýyllygyny bellemäge taýýarlanyp ýörüs. Emma türkmen goşgusy henize-bu güne çenli eli-aýagy bilen sözme-söz terjimä mäkäm kökerilgi! Ýagdaý şeýle bolansoň, dünýä inen gününde abraý gazanyp bilmedik şygrylaryň birentegi terjime utuş gazanyp bilýär. Onsoň giden düşnüksizlik döreýär.

Originalynyň dilini bilmän, çeper esere baha bermek halys ýoň bolup barýar. Meniň Puşkiniň goşgularyny okap başlanyma azyndan kyrk ýyl dagy bolandyr. Onuň birentek goşgularyny terjime-de etdim. Emma Puşkiniň goşgularynyň gürrüňi edilende, ili diňlänimi gowy görýän. Çünki, şygry bir halkyň ruhudyr, onuň ýüreginiň iň eziz, iň inçe syrydyr. Ady ýadymda ýok, rus ýazyjylarynyň biri şeýle diýipdir:

"Hala uly bolsun, hala kiçi, parhy ýok ~ her bir halkyň beýik poeziýasy bardyr. Ýöne rus prozasy ýaly beýik proza welin gaty azdyr".

Şundan gowy aýtmak mümkin däl.

SSSR Ýazyjylar soýuzynyň ýanynda türkmen edebiýaty boýunça sowet bar. Sowetiň çlenleri bize belli bir derejede kömek berýärler, munuň üçin biz olara gaty minnetdar. Ýöne edebiýat meseleleriniň ara alnyp maslahatlaşylyşynda birtaraplylyk hem-de juda ýüzleýlik bar. Ol, adatça, Aşgabatda kiçiräk ýygnak geçirmäge syrykdyrylýar. Üşşülýär, iki-üç sany mysally hasap etmeseň, haýsy şäherde etseň edip durmaly umumy gürrüň bolýar. Ýerli awtorlardan birkisi çykyş edýär. Wessalam. Soňra öz aramyzdaky ýeser pyýadalar myhmanlary alyp gaçýarlar-da, hiç kime görkezmän geçäýýärler. Bize bolsa özara pikir alyşmalar, gürrüňçiligiň yzyndan döredijilik dostlugyna geçmegi gerek. Şeýle dostlugyň öňden gelýän oňat däplerini dowam etdirmeli.

Dost - dostuň aýnasy. Aýnalar bolsa şahyr aýtmyşlaýyn:

"Seniň ýüzüňe seredip ýalan sözländen, döwlenini gowy görermişin".

Ajaýyp pikir!

► Nazar GULLAÝEW:

- Biziň edebi prosesimiziň hem şol barada söhbet açýan edebi tankydymyzyň teýiniň durmuşy, taryhy taýdan dogruçyl, ylmy taýdan esasly bolmagy üçin biziň ýazyjy-şahyrlarymyzyň-da, tankytçylarymyzyň-da halkymyzyň, edebiýatymyzyň, folklorymyzyň hem sungatymyzyň taryhyny bilmekleri zerur.

Ýe.E.Bertels XVIII asyrdan ozal türkmenlerde edebiýatyň bolandygyny inkär edenlere jogap hökmünde mundan kyrk ýyl gowrak öň şeýle ýazypdyr:

"Türkmen halkynyň çeper söze bolan söýgüsi hemmä bellidir... Bu halk, haçan-da bolsa bir wagt poeziýasyz oňupdyr diýip, diňe şu halkyň ganym duşmany pikir edip biler".

Bu ýerde alym, elbetde, Magtymgulydan aňyrky 7-8 ýüz ýyly göz önünde tutupdyr. Hakykatda bolsa, ondan has gadym zamanlarda-da türkmen halkynyň belli bir derejede ösen medeni durmuşynyň bolandygyny dürli häsiýetdäki taryhy çeşmeler tassyklaýarlar. Emma bu ugurdan edilen işler halkymyzyň entek özüniň

giňden hem çuňdan öwrenilmegine garaşýan iki ýarym ýyllyk edebiýat taryhyny göz öňüne getireniňde, deňziň damjalary ýalydyr. Şeýle bolsa-da, edebi tankydymyz entek şolar barada hem öz aýdaýmaly sözünü doly aýdyp ýetişenok. Mysal üçin, çärýek asyryň dowamynda bular barada A.Meredowyň üç, T.Nepesowyň iki, Emir Najybyň, D.Nuralyýewiň, A.Atdaýewiň, G.Gurbanowyň hersiniň bir, biziň hem dört sany resenziýamyz çap edildi.

Görşümüz ýaly hiç bir jähtden-de kanagatlanarly däl. Emma etjek alajyň ýok. Munuň beýle bolmagynyň sebäbi näme?! Birinjiden, bu döwürden material tapmak kyn. Ikinjiden, şularyň baryna hötde geläýeňde-de käte berekella derek, garamata galynýan halatlary az bolmaýar.

Üstesine-de TDU-nyň türkmen filologiýasy fakultetinde, W.I.Lenin adyndaky türkmen döwlet pedagogik institutynda "Gadymy hem orta asyrlar türkmen edebiýaty" kursunyň öwrenilýändigine garamazdan, TSSR YA-nyň Magtymguly adyndaky dil we edebiýat institutynda gadymy döwürler-ä däl, orta asyrlar hem indi ençeme wagt bäri hiç kim tarapyndan düýpli öwrenilenok.

Ýagdaý şeýle bolansoň, edebiýatymyzyň gadymy hem orta asyrlar döwri düýbünden öwrenilenok diýlen ýaly. Ol döwürleri işläp biläýjek kadrlar bolsa örän az. Bolanlary-da sowaşygrak işlerde işledilýär.

Garaz, täzeden gurmak döwrüniň talabyna görä, kadrlary ýerli-ýerinde goýmaly hem olardan örän rejeli peýdalanmaly. Ahyr netijede bolsa gadymy, orta, XVIII hem XIX asyrlar edebiýatymyzyň häzirki zaman talaplaryna laýyk öwrenilmegini gazanmagymyz gerek.

► Narbaý HUDAÝBERGENOW,

professor (Daşkent):

- Men türkmenleriň arasynda doguldym, türkmen çagajyklary bilen mekdebe gatnadym. Men häzir hem özümi azda-kände türkmen hasaplaýaryn. Şol sebäpli-de türkmen ýazyjylary şatlansa, men hem şatlanýaryn, olar gynansa meniňem ýüregim gyýylýar. Türkmen ýazyjylarynyň işi, dördijiligi bilen ýürekden gyzyklanýaryn. Onsoň, men bu gün bu ýerde çykyş eden ýoldaşlaryň dürli pikirleri orta atmagyny-da unaýaryn. Sebäbi, biz türkmen tankydyynyň bu günki ýagdaýyndan köpçülik bolup baş alyp çykmak üçin ýygnaýdyk.

Edebiýat hem tankyt bir bitewi zatdyr. Meniň aňlyşyma görä, türkmen edebiýatynda hem, tankydynda hem nähilidir öňe gidişlikler bar. Häzir bütin ýurdumyzda täzeçe işlemeklige geçilýär, rewolýusion özgerişler durmuşa geçirilýär. Eýsem, bu zatlar türkmen edebiýatynda nähili? Men, elbetde, merkezi neşirlerde çykýan kitaplary yzygiderli okaýaryn. Şolardan Tirkiş Jumageldiýewiň, Atajan Taganyň proza eserleri, Atamyrat Atabaýewiň, Nobatguly Rejebowyň goşgulary ünsümi çekýär. Elbetde, bu awtorlar heniz edebiýatda uly bir çeperçilik açyş etmedik hem bolsalar, olar dogry ýol bilen barýarlar.

Eýsem, türkmen edebi tankydynda hem öňe gidişlikler bar. Ýöne tankytda heniz köki bilen aýryp zyňmaly zatlar hem bar. Şolaryň biri hem prowinsializmdir. Meniň prowinsializm diýýänim diňe bir ýurduň çet künjeklerinde däl, eýsem Moskwada hem, merkezi metbugatyň sahypalarynda hem bolup biler. Estetiki körlük, sadalyk, galypdan çykyp bilmezlik şol prowinsializm diýýänimize barýar. Şu diýýänlerime bolsa men türkmen tankytçylarynyň makalalarynda duş gelýärim. Beýle ýagdaý tankytçylaryň ýetilen we ýetilmedik derejelere talapkärçilik bilen baha beren wagtlarynda ýüze çykýar. Sebäbi şol talapkärçilik degerli deliller bilen subut edilmeýär. Ol deliller bolsa çeper döredijiligiň kanunlaryndan ybaratdyr. Men şu ýerde Ulýaşowyň aýdyşy ýaly, türkmen tankytçylarynyň käte şu günki güne laýyk diýip, asla nälaýyk zady aýdyp goýberýändigini baradaky pikiri bilen ylalaşamok.

Ine, şu gün türkmen poeziýasy barada bolan jedeliň gürrüňini köp etdiler. Köpler Durdymuhammet Nuralýýewiň makalasynda şu günüň täzeçe işlemek, täzeçe çemeleşmek pikiriniň bardygyny aýtdylar, ony goldadylar. Men welin D.Nuralýýewiň aýdýanlary bilen ylalaşamok.

Ol öz pikirini subut etmän, ýerliksiz tankyt edýär. Munuň özi Atamyrat Atabaýewiň, Nobatguly Rejebowyň goşgulary barada hem şeýle. Tankytda, onda-da poeziýanyň tankydynda gezek geleninde tankytçy gaty duýgur bolmalydyr. Goşgularyň diňe bir gönümel manysyny däl-de, eýsem setirleriň aňyrsynda ýatan manysyny-da duýmagy, akyl ýetirmegi başarmalydyr. Awtor ýöne bir tankytlaman, eýsem goşgyny çeper analiz etmelidir. Hatda poeziýanyň jedeli bilen bagly çap edilen materiallarda liriki gahryman bilen awtoryň garyşdyrylýan, şahyrlaryň şahsyýetiniň degilýän ýerleri-de bar. Munuň özi asla ýol berilmesiz ýagdaýdyr. Onsoňam goşga "syýasy taýdan yrga" diýmek üçin, öňünden berk oýlanmak gerek. Özüm-ä D.Nuralýýewiň makalasynda N.Rejebowyň goşgularyndan mysal getirip, yrga diýýäni bilen ylalaşamok. Tankyt gaty obýektiv, medeniýetli, sowatly bolmalydyr. Diňe şeýle tankyt edebiýatyň ösüşine itergi berip biler.

Muhammetguly Amansähedowyň Nury Baýramowyň kitabyna ýazan synynda hem nädogry netijeler çykarylýan ýerleri bar.

Ýa ynha, şu günki dokladda Tirkîş Jumageldiýewiň "Mähekdaş" romany barada bir topar zatlar aýdylýar. Dogrusy, özüm-ä bu romany okamok. Ýöne dokladçynyň aýtmagyna görä, romanyň baş gahrymany Aýgözel eseriň başynda bir topar uly-uly işleri etmegi maksat tutunýar. Uly hyruç, uly hyjuw bilen şähre gidýär. Emma ol Baýnazara duşan gününden onuň ähli uly maksatlary, arzuwlary biderek bolýar-da, ol diňe öz şahsy durmuşy bilen meşgul bolýar. Özi-de bu ýagdaý romanyň ahyryna çenli dowam edýär. Dokladçy eseriň esasy gahrymanynyň şeýle görkezilmeginde ýazyjyny ýazgarýar. Men bu meselede dokladçy bilen ylalaşamok. Eýsem Lew Tolstoýyň Anna Kareninasy nähili?! Eseriň бүтин dowamynda Anna we Woronskiý şahsy durmuş meselelerini çözüärler. Eýsem şahsy durmuş meseleleriniň jeminden jemgyýetçilik pikiri gelip çykmaýarmy näme?! Ýoldaşlar, esere baha berleninde birtaraplaýyn netije çykarman, oňat oýlanyp, awtoryň aýtjak bolýan zadyna göz ýetirmegi başarmak gerek. Diňe şeýle tankyt ýazyjyny oýlandyryp biler, oňa eserini has çeperleşdirmäge, kämilleşdirmäge ýardam edip biler.

► Şadurdy ÇARYGULYÝEW:

- Men "Edebiýat we Sungat" gazetiniň tankyt bölümünde işlän döwürlerimde biziň intellektual derejämiziň heniz juda pesdigine göz ýetirdim. Tankydyň gysylmagy, tankyt üçin yzarlamak ýaly nogsanlyklaryň özi hem şol peslikden gözbaş alyp gaýdýar. Soňky ýyllarda tankytçylaryň hatary seýrekledi. Edebiýatyň şu günki durgunlygy hem hut şu zatlar bilen baglydyr.

Tankyt goldawa mätäç. Sebäbi soňky ýyllarda harsal eserlerini, harsal kitaplaryny uly bir edebi gymmatlyk, täzer bir açyş hökmünde arşa göterip baýlyk edinenlerde, uly-uly atlar alanlar-da boldy. Ýagdaý häzir hem gaty üýtgeýär. Indi çig-çarsylyk sähelçe tankytlansa, onuň eýeleri baýraklaryny, atlaryny öňe tutup: "Tankyt eýle bolmaly däl, beýle bolmaly" diýip görkezme berip başlaýarlar.

Elbetde, bu uly maslahatyň esasan "Edebiýat we Sungatyň" sahypalarynda çap edilen makalalaryň töwereginde baryandygy bizi begendirýär. Iş edilýän ýerde gowy taraplar bilen birlikde bärden gaýtmalaryň-da bolmagy mümkin. Ýöne beýle zatlar üçin haýbat atmak, ýanamalar asla nädogrudyr.

Partiýamyzyň kararlaryndan ugur alyp, tankydy birneme janlandyrdyk, jedelli makalalar çap etdik. Emma tankyt üçin ýazyjylar makalanyň awtoryna ýa-da

redaksiýanyň özüne haýbat atýarlar. Meselem, ýazyjy Gylyç Kulyýew gazetde çap edilen "Magtymgulynyň edebi obrazyna käbir bellikler" diýen makala üçin onuň awtoryna "taýaýmagyň ähtimal" diýip haýbat atýar. Hatda birentek ýazyjylar tankytçylary medeniýetsizlikde, sypaýyçylyksyzlykda aýyplaýarlar. Emma olaryň özleri welin sähel tankytlansalar, derrew ýokary organlara arz edip başlaýarlar. Biz uly adamlar ahbeti. Eýsem, özara maslahatlaşyp, ýa-da edebi çekişmeler arkaly düşünişip bolýar ahbeti. Onuň üçin işli adamlary işden goýup ýörmek nämä gerek?!

Şu ýerde respublikamyzyň beýleki gazetleriniň çeper edebiýatyň tankydyňa üns bermeýändiklerini hem aýdasym gelýär.

Tankytçylary goldamak gerek. "Tankytlap adam göwnüne degmek nämä gerek?" diýip tankytçynyň badyny almaly däl. Tankydyň adalatly, subutly bolmagyny talap etmek başga gep.

Edebi çekişmeler hem olara okyjylaryň ýazan seslenmelerime ýazyjylaryň birnäçesi nädogry düşünýär. Hamana diýersiň, ol seslenmeleri okyjylaryň özleri ýazmaýarmyş-da, olary redaksiýanyň işgärleri birini abraýdan düşürmek üçin, bilkastlaýyn taýýarlaýarmyş.

Beýle betgümanlyk, elbetde, biziň umumy işimize zyýan berýär. Şeýle negatiw ýagdaýlary biz diňe öňküden-de prinsipial, ýüz görmezek hem adyl tankyt arkaly ýok edip bileris, edebiýatyň hakyky söweşjeňligini, sagdynlygyny gazanyp bileris.

► Begmyrat USSAÝEW:

- Biziň ýurdumyzda durmuşyň ähli meselelerinde, ähli pudaklarynda uzak wagtlap durgunlygyň bolandygy SSKP MK-nyň aprel (1985-nji ýyl) Plenumynda hem-de SSKP-niň XXVII gurultaýynyň materiallarynda esasly nygtaldy. Şonuň üçin hem ýurtda Oktýabr rewolýusiýasynyň ruhunda täzedan gurmaklyga girişildi. Durgunlyk başga ugurlarda bolşy ýaly, edebi döredijilikde-de boldy. Edebi tankytda ol hasam çökder duýuldy. Dişliräý ýazylan tankydy materiallary çap etdirmek juda kyn düşdi.

Şol döwürlerde ýitiräk ýazylan çeper eserleri hem çap etdirmek aňsat bolmady. G.Kulyýewiň "Gijigen ökünç" romany hakda köp aýdylýar. Eser köp ýyllap çap edilmedi. Onuň ýaňy-ýakynda okyja gowuşmagyny üstünlik hasaplap bolmaz.

Sebäbi romanyň ilkinji görnüşi köp derejede özgerdip, täsirliigi gowşadylyp çap edildi.

Geçen ýyllarda tankydy pikirleriň gysylyşy ýaly, belli-belli adamlar tankytdan ýörite goraldy. Şeýle ýagdaý ýazyjy-şahyrlaryň özlerine-de peýda getirmedi. Aýdaly, 60-70-nji ýyllaryň görnükli şahyry M.Seýidowyň poeziýasy 80-nji ýyllarda göz-görtele pese gaçyp başlady. Onuň sebäbi hem şahyr tankydy pikirlerden daşda galdy.

Şu ýagdaý K.Gurbanpesowa-da oňaysyz täsirini ýetirmän durmady. Telim ýyllaryň dowamynda tankydy bellik eşitmedik şahyr muňa juda öwrenişdi. Hemişe öwgüli pikirlere garaşdy. Bu hemişe şeýle hem boldy. Şeýlelikde, zehinli, ukyply şahyryň poeziýasyna ýugrumsy ýetmedik ençeme goşgy ýa-da goşgy setirleri aralaşdy. Kähalatlarda onuň liriki gahrymanynda ýeňles hereketler ýüze çykyp başlady. Esassyz akyl bermek, öz-özünü gaýtalamak, howaýy gürlemek ýaly ýagdaýlar hem az däl.

Şahyryň "Rubagy poemasyndaky" "rubagyň bahasy ~ gyzyň bahasy" diýen ýaly howaýy pikirler-de eserlerinde duşup başlady. Sorag ýüze çykýar: biziň gyzlarymyz şeýle bigadyrmyka? Elbetde, ýok. Bu ýerde diňe badyhowalyk bar. Halypa şahyrymyz kähalatlarda esassyz taryplamalara berk ynandy. "Taýmaz babanyň" A.Twardowskiniň "Wasiliý Týorkin" poemasynda deňelmegini doly ykrar etdi. Bilşimiz ýaly, Wasiliý Týorkinw halj gahrymany hökmünde Smolensk topragynda ýadygärlik guruljak. Taýmaz baba babatda şeýle pikir etmek bolarmyka?!

Şeýdibem şahyr öz-özünü gowşatdy. Onuň "Sowet edebiýaty" žurnalynda çap edilen "Parahatlyk ilçisi" poemasy biziň pikirimizi tassyklasa gerek. Poema ideýa taýdan onçakly dürs çykmandyr. Muny ýaňky öz çykyşynda G.Kulyýew hem dogry belledi. Tema bilen ideýanyň birliги-de ýok. Eseriň ýüküni göterýän baş gahrymanam ýok. Diýmek, esasy ideýa liniýasy ýok. Taryhda uly gan döküşiklige sebäp bolan din wekiliniň hakyky adyny gizläp, onuň sosial lakamyny ~ işany has at hökmünde baş harp bilen ýazmak hem eseriň peýdasyna däl. Taryh ylymlarynyň doktory M.Annanepesowyň "sözsoňusy" eseriň nogsanlyklaryny aklap bilmeýär. Doly bahaly çeper eser öz agramyny özi götermelidir. Hormatly şahyrymyz edebi jemgyýetçilik bilen, öz ýoldaşlary bilen maslahatlaşyp, poemany düýplüräk işläýen bolsa, kem bolmazdy. Şeýle ýagdaýlaryň ýüze çykmagy hem şahyryň köp wagtlaryň dowamynda tankytdan daşda galmagy sebäpli bolsa gerek.

► Anatoliý KARPOW,

professor, (Moskwa):

- Biziň edebiýatymyzyň ähli bela-beterliklerinde hemmeden öňürti tankydy günäkärlemek endik bolup galypdyr. Ýöne edebiýatyň özüne mynasyp tankydy bar. Üstüni ýetiribem aýdyp bilerdim: edebi tankydyň bar zatdan ozal jemgyýetçilik durmuşynyň ýagdaýy bilen kesgitlenilýär. Mundan sähel öňräkki wagtlarda bolşy ýaly, eger tankydyň ähmiýeti şeýle tiz pese gaçyrylan bolsa, ol gönüden-göni edebi tankydyň özüni görkezip bilşi bilen baglanyşyklydyr. Ol ýaşamagyny dowam etdiripdi, pähimli-paýhasly, manyly-mazmunly, käte-de ýiti işlerde nogsanlyklardan-da halasdy, onuň sesi eşidiler ýaly derejede-de ýaňlanypdy, gönüläp aýtsak welin, beýle belent däl di.

Ýene bir bellemeli ýagdaý, ol-da onuň adresine aýdylýan gödek sözler. Tankytçyny hyzmatkär hatarynda görmek, onuň işine ol ýa-da başga bir hormatly awtory öweni ýa tankytlany üçin baha bermek islegi adatdan daşary derejede ýaýrapdyr. Ol biziň günlerimizde-de düýp-teýkary bilen ýok bolup gitmändir. N.Hojageldiýewiň "Edebiýat we Sungat" hepdeligindäki (20.03.1987) sözlerine salgylanyp-da bileris:

"Biziň ýazyjylarymyz edebi tankydyň edebiýata hyzmat edýändigini ýatdan çykardylar, ony öz hususy hyzmatkäridir öýdüp geldiler".

Ýaş tankytçy A.Nurmämmedow diňe çynlakaý, özem meniň garaýşymça G.Kulyýewiň "Magtymguly" romanyna örän esasly belliklerini aýdanda, ussat awtor şeýle haýbatly, şeýle hem adalatsyz aýyplamalary bilen hüjüme geçdi:

"Tankytçy makalasyny goň turuzmagy, eseri puja çykarmagy niýetläp ýazypdyr. Içki gyzgyn, içki howur oňa sabyr-takady elden bermän, galamy duýgurlyk bilen ýöretmäge maý bermändir".

Ol öz gaharly aýyplamalaryny tankytçynyň nirede, nähili hökman näme işlemelidigi hakdaky gös-göni görkezmeleri bilen jemläpdir.

Edebi tankyda şeýle çemeleşilende, oňa ýaşamak kyn, özüniň adatdan daşary jogapkärçilikli borjuna edebiýatyň hem okyjynyň önünde ýerine ýetirmek kyn.

Tankyt üçin yzarlamalara, gysmalara juda ýowuz daraýan kanunlar barka, näme üçin olary edebi tankytda peýdalanmaly däl?

Türkmen edebi tankydyň ýagdaýy tutuşlygyna baha bermegi maksat edinemok, meniň okan zatlarym az, ýöne şu iki ýagdaý hakda aýtmaga welin esas berýär.

Birinjiden, tankytçylaryň gözüetiminiň darlygy äşgär. Olaryň edebi hadysalary edebiýatçylykdan saýlanyp bilenok. Şeýle halda analiz çuňlugyna, takyk baha bermeklige garaşmagyň kyn boljagy tebigydyr. Ýöne başga bir tarapy-da bar, seljerilýän eserler gürrüň edeniňe degenok, analizi çäklendirýär, eger şeýle aýtsak, olar ownuklygyň girdabyna batyrýar. Setirleriň, bentleriň, obrazlaryň ýasalyşy hakda umuman, şoňa göräň gürrüň etmeli bolýar. Tankytçy edebi prosesiniň oýlanmalaryna, möhüm problemalaryna ýetmek baradaky islegini synap bilmeýär. Ýaňy çykyş edenleriň biri, şeýle halatda prowinsializm keselini ýeňip geçmegiň zerurlygyny aýtdy.

Ikinjiden, edebiýat meýdanynda işleýän türkmen käredeşlerimiziň işinde teoretik çuňluk, edebi prosesiniň kanunalaýyklygyny, edebi gurluşyň düzgünlerini, ahyrynda-da, hususy estetiki planyň talaplaryny özünde jemläp, bolup geçýän hadysalara şu günüň edebiýatynda baha bermek isleginiň ýetmezçilik edýäni açyk duýulýar.

Muňa mysal hökmünde D.Nuralyýewiň "Şahyr bolçulygynda şygry gytçylygy" diýen makalasyndan soňky çekişmäni görkezmek bolar. Gazetde habar berlişine görä, makala altmyşdan gowrak seslenme gelipdir, olaryň köpüsi çap edilipdir. Seslenmeleriň sany-da makalanyň umumy işiň bähbidine ýazylandygyny görkezýär, onda şu günki ýaş türkmen poeziýasynyň düşen haly hakynda aýy hakykat aýdylypdyr. Menin garaýşymça, makala gyzykly hem paýhasly, batyrçaýlygy bilen bolsa möhüm. D.Nuralyýewiň aýdanlarynyň hemmesi jedelsiz däl, ýöne ol çynlakaýlyga, jikme-jiklige, gyzykly gürrüňçilige äheň berýär. Ýöne, arman, şeýle gürrüňçilik bolmandyr, bu nähili geň bolsa-da, oňa kän okyjy gatnaşyp, edebiýatçylar çetde durupdyr. Iş bolsa makalanyň pozisiýasyny hem aýry-áýry pikirlerini makullamaklyga ýa-da ylalaşyp bilmezlige gönügiptir.

Bar iş diňe onda däl ahyry. Çekişmäniň geçiriliş medeniýeti hem o diýen ýokary derejede bolmandyr, oňa gatnaşanlar hususy pikire ýykgyň edipdirler. Ýöne tankytçy ol ýa-da beýleki bir şahyryň döredijiligi hakda ýönekeý gürrüňe başlaman, poeziýanyň ösüş aýratynlyklary hem problemalary baradaky gürrüňçiligi gozgapdy. Şeýle gürrüňçilik dowam etdirilmändir. Onuň bilen

şahyrlaryň özleriniň (D.Nuralyýewiň tankytlanlaryndan başgalarynyň) hem tankytçylaryň gyzyklanmazlygy geň.

Eýsem, bu şu günki türkmen tankydyň derejesini görkezmeýärmä näme?
Ýo. Annagurbanowyň "Edebiýat we Sungatda" çap edilen (29.08.1986 ý)
makalasyndaky soňky ýyllaryň edebi tankydyňa degişli sözleri ýatlalyň:

"...tankydyň özüne tankydy nazar salynmazlygy edebiýatymyzyň bu söweşeň žanrynyň durgunlaşmagyna getirdi", "tankytda esassyz mahabatlandyrmalara... ýol berildi".

Gönümel, ýöne adalatly aýdylypdyr. Biziň durmuşymyzyň ähli ugurlaryndaky janlanma edebi tankyda işlemäge mümkinçilikler berýän ýakymly täzelikleri döredýär. Şeýle mümkinçilikleriň doly güýjünde ulanyljakdygyna ynanasyň gelýär.

► Aleksandr KARLYUKEWIÇ

(žurnalist):

- Sungatda-da, edebiýatda-da ilkinji rol talantly, giň gözýetimli şahsyýete degişli. Öz döwründe Maksim Gorkiniň ýaş edebiýatçylara bilimleri ele almagy nähili erjellik bilen talap edendigini biz bilýäris.

Islendik käri saýlap alan her bir adam şol ugurdan kän tejribe toplan halypanyň goldawyna, maslahatyna eýerýär. Şeýle halypalar ýaş edebiýatçylar üçinem zerur.

Näme üçin respublikamyzyň Ýazyjylar soýuzynyň garamagynda ýaş edebiýatçylaryň mekdebini açyp bolmaýar? Şol mekdebe gatnaýan otuz-kyrk okuwçynyň her ýylda biriniň öz ykbalyny edebiýata baglap, ugrugyp gitmegi-de az zat däl ahyryn. Şol mekdepde edebi tankyt seksiyasynyň bolmagyny-da talaba laýyk hasap edýäris.

Ýazyjylarymyzyň mekdeplere baryş ýagdaýy barada näme aýtmak bolar? Olaryň ýygy-ýygýdan okuwçylaryň arasynda bolmagy, sapak berip, ýaşlaryň edebiýatdan taýýarlygyny, bilim derejesini öwrenmekleri özleri üçinem peýdaly bolardy.

Akjemal Omarowanyň öz çykyşynda aýdan düýpli makalalaryň seýrekligi baradaky tankydy bellikleri bilen ylalaşmazlyk mümkin däl. Ýöne onuň özem metbugatda aýal-gyzlaryň poeziýasynyň gowy hem kemter gaýdýan taraplary barada çykyş edäýse, ýerine düşerdi. Ýa-da bu möhüm meseläni ol öz işi hasap etmeýärmikä? Öz problemalaryny ýazyjylaryň özlerinden gowy biljek adam tapylmasa gerek.

► RAHYM ESENOW:

- Durmuşda bolşy ýaly, edebiýatda hem tankyt hakykatçyl, dogruçyl bolmalydyr. Ýazyjy özüniň ýokary terbiýeçilik missiýasyna ygrarly bolmalydyr, ýaşlara görelde görkezmelidir, birek-birege, halkyň baýlygyna, köp milletli sowet edebiýatynyň hazynasyna öwrülen eserlere hatyraly garamalydyr. Tankyt etmek gerek, ýöne şerraýlyga, nigilizme ýüz urmaly däl. Yza galak, durgun zatlary paş etmek bilen birlikde, bizde gadymdan gelýän parasatly pikiri ýatdan çykarmaga hakymyz ýokdur: gaş bejerjek bolup göz çykarmaly däliris.

Men esasy iki dokladyň hem tutumlydygyny, mazmunlydygyny haladym. Ýöne dokladçy N.Hojageldiýewiň: rus tankytçylarynyň originaly bilmezlikleri olaryň mümkinçiligini çäklendirýär, sözme-söz terjimeden edilýän edebi terjime bolsa, türkmen awtorlarynyň köp kitaplary hakynda hemişe dogry düşüňjani berip bilmeýär diýen pikiriniň üstüni azda-kände doldurasym gelýär. Sypaýyçylykly aýdylypdyr: şeýle praktika edebiýaty garyplaşdyrýar. Biz isleseň, islemeseň özüme zyýan edýäris, özümiň ruhy gymmatlyklarymyzy harlaýarys. Nebsimiz agyrsa-da, köp ýyllaryň dowamynda türkmen edebiýatyny öwrenýän moskwaly tankytçylaryň hiç biri-de biziň dilimizi bilenok, olar resenziýalary-da, hatda monografiýalary-da terjime eserleri esasynda ýazýarlar. Türkmen edebiýatyna bagyşlap ýazan monografiýalarynda ýalňyşlyklara ýol beren Swetlana Alyýewany hem-de professor Göroglyny dokladçy adalatly tankyt etdi. Olar originalyň dilini azda-kände bilen bolsalar, sözme-söz terjimeden edilen eserlerden peýdalanmadyk bolsalar, beýle tagaşyksyzlyklar bolmazdy.

Sözme-söz terjimeleriň hiliniň pesligi ýa-da edebi terjimeçiniň ussatlygynyň kemterligi, kähalatda bolsa, onuň biparhlygy eseriň originaldan daşlaşmagyna getirýär, onsoň awtor özüniň edebi eserini tanabam bilenok. Magtymgulynyň, Zeliliniň, Keminäniň genial eserlerini terjime eden ajaýyp şahyrlaram, elbetde, olary harsallykda günälemek bolmaz, şonda-da olaryň sözme-söz terjimeden

edendikleri üçin köp zady ~ manysyny, mazmunyny, filosofiki äheňiniň çuňlugyny ýitirdiler, milli koloriti hem öwüşginleri hakda-ha aýdybam oturmaly däl.

Ukrainada, Pribaltika respublikalarynda edebi eserler diňe originalyň dilinden terjime edilýär. Ýaňy-ýakynda Wengriýada "Sowet poeziýasynyň antologiýasy" neşir edilip, türkmen şahyrlarynyň şoňa girizilen goşgulary-da originalyň dilinden terjime edildi.

Şu ýagdaýa seredeniňde, respublikada çeperçilik syýasatyny kesgitleýän ýokary edaralarda-da türkmen edebiýatyna terjime üsti bilen serenjam berýänleriň oturanlygyna nebsiň agyrýar. Çyzga düşüňip bilmeýän inženeri ýa-da karta düşünmeýän topografy göz önüne getirip görüň. Bu-da şo tetelli bir zat-da...

Türkmenistanyň ýazyjylar guramasy diňe bir türkmen dilinden däl, eýsem, rus, ukrain, gruzin hem beýleki dillerden-de geljekde terjimeçiler kadrlaryny taýýarlamak barada aladalanar diýip umyt bildirýärin. Bu hakda oýlanyşmak gerek. Biziň maslahatymyza gatnaşýan TKP MK-nyň sekretary M.Mollaýewanyň bolsa şu meselede bize hemaýat bermegini haýyş edýäris.

Ene dilimiz hakynda aladalanmak bilen birlikde bilimleriň hem progresiň ýagty dünýäsine gönükdirýän rus dilini, beýik Leniniň hem Puşkiniň dilini yzygiderli, has düýpli öwrenmegi-de ýatdan salmaly däliris. Onsoňam, özümüz bilen doganlyk maşgalada ýaşayan, şatlygymyzy, gaýgymyzy deň paýlaşýan galamdaş rus doganlarymyzy-da dostlarça köteklemek isleýärin. Olar respublikada ujypsyz, ýöne tas ömürboýy ýaşap, türkmen halkyna bagyşlanan ençeme eserler döredip, şonda-da öz doganlarynyň dilini öwrenmelidir öýtmediler. Dogry, olaryň arasynda türkmen dilini bilýänleri-de bar, ýöne barmak basyp sanaýmaly.

Her bir dili bilmek uly baýlyk, aýratynam ýazyjy üçin. Dil bilmek edebiýatçynyň dünýägaraýşyny giňeldýär, onuň gahrymanlary baý hem koloritli bolýar, şonuň bilen-de edebiýat ösüş gazanýar. Ýene bir zat. Respublikada ýaşayan rus ýazyjylary türkmen dilini bilseler, öz galamdaşlarynyň eserlerini sözme-söz terjimeden rusça geçirmän, originaldan terjime edip, türkmen sowet edebiýatynyň mundan buýana-da ösmegine önjeýli goşant goşup bilerdiler. Munuň özi internasional ideýasyny aňladýan, sosialistik realizm esasynda berk durýan türkmen sowet edebiýatyny öňküden-de baýlaşdyrardy.

► Akmuhammet WELSAPAROW:

- Bizi bökdeýän esasy sebäpler nämeler? Belli bir menzile ýetensoň, türkmen sowet edebiýaty ozalky galan belentligini ýitirip, pessaýlap ugrady. Çünki, biziň edebiýatymyzda salgyma kowalaşyp başladylar. Tankytçylarymyz türkmen ýazyjylarynyň eserlerine doganlyk halklaryň ýazyjylarynyň eserleri bilen deňeşdirip baha bermän, diňe türkmen edebiýatynyň çäklerinde biri-biri bilen deňeşdirip, baha kesmäni çykardylar. Bu ýagdaý kem-kemden milli çäkliligi döretdi, türkmen ýazyjylaryndan edilýän talaby gowşatdy. Güýçli ýazyjy ýa-da gowşak ýazyjy diýlen düşüňjeleriň hasap-hesibi diňe milli edebiýatyň çäklerinde çykarylanda, köplenç hakykatdan sowaşyk düşülýär. Çünki hemme zat hakyky deňeşdirmede mälum bolýar.

N.Hojageldiýew, J.Allakow, D.Nuralýew ýaly tankytçylar diňe bir türkmen okyjysynyň ynamyny däl-de, eýsem käbir ýaşuly ýazyjylarymyzyň özüni hem aldamaýy başardylar. Olary siz beýik diýip ynandyrdylar. Emma biziň respublikamyzda juda uly ýazyjy diýlip gürrüňi edilýän käbir ýazyjynyň eserlerini doganlyk edebiýatlaryň eserleri bilen deňeşdirýän welin, tankytçylarymyzyň irmän-arman gaýtalap ýören sözleriniň hakykatdan juda sowaşykdygyna göz ýetirýärsiň. Şeýle deňeşdirme aglaba biziň ýazyjylarymyzyň peýdasyna däl.

Wagty gelip, türkmen ýazyjylarynyň soňky nesilleriniň içinden eserleriniň hili бүтінsoýuz okyjysyny azda-kände imrindirýän adamlar çykdy. Olaryň eserleri hakynda seýregem bolsa, merkezi metbugatda ýatlanylýp ugrady. Bu bolsa respublikanyň çäginde uly diýlip ýörlen ýazyjylarymyz bilen soňky ýazyjylaryň arasynda belli bir derejede gapma-garşylyk döretdi. Tankytçylarmyz şol gapma-garşylygy akyly-başly çözmelidiler. Emma olar beýle etmediler, tersine, gaýta öz tendensioz makalalary bilen has-da ýitileşdirdiler. Munuň sebäbi näme? Birinji sebäbi: ýüz görüp, gapyrga syrmak. Ikinjisi: ady agzalan tankytçylaryň öz derejeleri hem meniňki bolsun diýerlik däl. Üçünji bir sebäbi hem bar: olara ozal telim ýyllaryň dowamynda gaýtalap gelen sözleriniň belli bir derejede hakykata gabat gelmeýänligini boýun almak kyn.

Ýaşuly ýazyjymyz Berdinazar Hudaýnazarow hatda öz çykyşlarynda telim gezek şeýle sözi gaýtalady: "ýaşlaryň kitaplary Moskwada, rus dilinde çykyp dur, olara haý-küş diýýänem ýok".

Begenmeli zada gynanyp ugranlygyny ýazyjynyň özi hem duýman galdy.

Umuman, milli çäklilik hiç haçan peýda getirmändi. Biziň edebiýatymyzy-da ol uly zyýan berdi, oňa bulaşyklyk saldy. Şu dörän ýagdaýdan näçe tiz çykylsa, şonça-da gowy. Ýogsam, türkmen sowet edebiýatyndaky häzirki jedeller salgyma kowalaşmakdan başga zat däldir!

► Annaberdi AGABAÝEW:

- Düýnki bolan gürrüňçilikden soň pähimler köşgi şu ajaýyp kitaphanamyzdan çykyp barýarkak, men dogrusy:

"Eger-de maksat bary-ýogy iki sany şahyryň, A.Atabaýewdir N.Rejebowyň, birem tankytçy D.Nuralyýewiň gürrüňini etmek bolsa, onda olar nähili üýtgeşik zehin bolayanlarynda-da, şunuň üçin epeý bir delegasiýanyň Moskwadan bärlik şunça ýol söküp gelmeginiň, oňa munça halk serişdesiniň sarp edilmeginiň, bu ýerde bir hem däl, birdenem goşa Sowetiniň mejlisiniň geçirilmeginiň zerurlygy bir barmyja berin" - diýip oýlandym.

Islesek-islemesek, düýn, N.Hojageldiýewiň eden düýpli dokladyny hasaba almanynda, galan çykyşlaryň aglabasy, ýagny uzak günki söhbet diňe şu atlaryň daşynda aýlanyp duran ýaly boldy. Bu babatda men-ä hormatly myhmanlarymyzyňam ýek-tükünden öňňesiniň ýüküni gaty ýeňil görüp, haýran galdym. Myhmanlar, göwnüme bolmasa, gürrüňi juda uzaga çeken araky "Edebiýat we Sungatyň" şol iki-üç sany makalanyň terjimesinden gaýry hiç bir zat bilen bilkastdan tanyş edilmedik ýaly. Ýöne iki-üç sany atdan ýa iki-üç sany makaladan häzirki edebi prosesi ýasap bolmaz ahyry. Edebi tankyt barada edebi prosesden üzňe ýa-da onuň çygryndan daşda gürrüň edilende bolsa, bu gürrüňe hiç haçan çynyň bilen pisint etmersiň.

Kerim Gurbannepesow ýaly uly ile meşhur, hakyky halk şahyrymyzyň adyma aýdylan nähak gürrüňlere üns etmän geçmek naýynsaplygyň aňyrbaşy bolardy. Men öz halypamyzyň döredijiligidir ussatlyk derejesi barada bu gün kimdir birinden eşidip bilmeli däl. Öz wagtynda men muny ýörite-de öwrenipdim, bu barada "Литературная газета" makala-da ýazypdym. K.Gurbannepesowyň şu ýerde agzalan "Parahatlyk ilçisi" atly poemasy iňňän çylşyrymly we agyr temany gozgaýar. Dogrusy, biziň aramyzda bu temadan töwekgelçilik edip ýazyp ýören ýazyjam kän däl. Sebäbi material kyn. Şonuň üçin şahyryň özem bu poemany boldum edendirin diýen pikirden daşdamyka diýýän. Ol megerem, entek oňa öwran-öwran dolanar. Kimdir biri häli şu ýerde "Aýgytly ädimi", Kerbabaýewi ýatlady. Bu beýik eseriňem ýüzlenen temasy öz döwründe çylşyrymly saýylan

temalaryň biridi. Şonuň üçinem B.Kerbabaýew roman çap bolanyndan soňam bu eseri çyn eser etmek üçin ýene 20-30 ýyllap der döküpdi ahbetin!

Şu ýerde "Edebiýat we Sungat" gazetiniň hakynda her zeýilli pikirler aýdyldy. Menem bu barada iki agyz aýtmakçy bolýan welin, dogrymdan gelsem, çekinmänem duramok. Sebäbi men bu gazetde "yzyny üzmän" aldygyna haýdap çykyş edýän awtor hökmünde agzaldym-da, indi özüme şol gazetiniň "aklawjysy boljak bolýan kişi" diýdirermikäm diýýän. Hut şol sebäpdenem men şu ýerde şu kiçik sprawkany bermäge mejbur: men şu gazetde soňky sapar alty aý mundan ozal, ýagny 1986-njy ýylyň 19-njy dekabrynda çykyş etdim. Gazet hakda bolsa şeýle diýmek isleýän. Bu redaksiýanyň öz işini täzeden gurýandygy barada men onuň sahypalarynda çap bolýan ýiti-ýiti makalalardan çen tutup netije çykaramok. Men gazetdäki çynlakaý döwrebap özgerişlikleriň baş we esasy alamatlaryny, ozaly bilen, onuň dürli-dürli, käte hatda biri-birine açykdan açyk garşy çykýan, çapraz gelýän pikirlere giň ýol açanlygynda görýän. Eýsem soňky ençeme ýyllaryň içinde biziň ýazyjylarymyzyň arzuw edip, ýetibilmeýän zady şu dälmidir näme! Redaksiýa, redaktorlar "makalalara seslenme gurýarlar" diýlip hem nägilelik ýaňzydyldy. Men-ä şeýle edilýän bolsa, onda olara gaýtam hoşallyk bildirip, sag bolsun aýtmalymyka diýýän. Sebäbi hut şol iş her bir redaktoryň jana-jan gulluk borjy ahyry. Elbetde, redaksiýada gazet çykyşlaryna gelýän seslenmeler belli bir niýet bilen saýlanyp-seçilip çap edilýär diýilmekçi bolýan bolsa başga gürrüň. Onda TSSR Ýazyjylar soýuzynyň ýörite derňew komissiýasynyň bardygyny, onuň bu ýagdaýy Aý dogan ýaly edip biljekdigini ýatladasym gelýär.

► Jora ALLAKOW:

Edebi tankydyň borjy edebi prosesi yzygider yzarlap, analizläp durmakdan ybaratdyr. SSKP MK-nyň "Edebi-çeper tankyt hakyndaky" kararynda şu pikir nygtalyp bellenilýär. Sebäbi edebi prosesden öksüz ýazylan makalanyň, hatda sanynyň-da ýerine düşmezligi gaty mümkindir. Her bir täze eseriň gymmaty, getirýän täzeligi tutuş edebi proses nazara alnan mahalynda belli bolýar. Emma bizde edebi prosesiň yzarlanyşy göwnējaý däl. Käbir žanrlar bütinleýin diýen ýaly edebi prosesiň nazaryndan düşüp galýar. Edebi prosesi yzygider yzarlap durmak üçin metbugat organlarynyň tagallasy biçak zerur. Metbugat organlarynyň edebi prosesi tutuşlygyna analizlemäge gönükdirilen planly işi gerek. Ol organlaryň köpüsi özlerine setanda-seýranda düşen tötänleýin makalalardyr synlar bilen oňşuk edip gelýärler. Tötänleýin düşen makaladyr synlar bilen edebi prosesi analizlemek

gümanyň ýok. Dogry, soňky döwürde "Edebiýat we Sungat" gazetini, "Sowet edebiyaty" žurnaly edebi tankyda berýän ünsüni güýçlendirdi. Emma "Ашхабад" žurnalynda weli entek hiç hili janlanma duýlanok. Bu žurnal uzak ýyllardan bäri edebi prosesden öksüz ýaşap gelýär. Žurnal edebi tankyda öz sahypalarynda ujypsyz ýer berýär. Bu žurnalda çap edilýän ýüzleýje, öwgüli makaladyr synlar arkaly türkmen edebiyatynyň ösüş prosesini sähelçe-de göz önüne getirmek mümkin däl.

Beýleki metbugat organlarynda-da edebi prosese düýpli aralaşan, ony çuňdan analizleýän makaladyr synlar göze ilmeýär. Bu kadasyz ýagdaýy olar özläriniň edebiyat organlary daldikleri bilen tasa getirjek bolýarlar. "ПРАВДА" gazetini ýaly metbugat organynyň sahypalarynda her hepdede diýen ýaly edebiyat we sungat meselelerine bagyşlanan düýpli makalany okamak bolýar. Şu ýagdaýy nazara alanyňda, biziň metbugat organlarymyzyň çeper edebiyatyň, edebi tankydyň möhüm meselelerine ýeterlik üns bermezliklerini hiç zat bilen aklamak mümkin däl.

Edebi tankydy janlandyrmak, edebi prosesi analizlemek üçin ýazyjylaryň öz tagallalary-da biçak zerur. Ýazyjylaram edebi prosesi çuň bilmeli. Edebiýatyň möhüm problemalary, galamdaşlarynyň eserleri hakda seslenip durmaly. Emma ýazyjylarymyzyň köpüsi edebi tankyt diňe tankytçylaryň işi diýen nädogry düşüňjä gulluk edýärler. Bu düşüňjäniň ýerliksizdigini uly ýazyjylaryň döredijilik tejribeleri aýdyň tassyklar. Belli söz ussatlarynyň her biriniň döredijiliginde olaryň tankydy garaýyşlary uly orun tutýar. Aslynda, edebi-tankydy pikirleri döredijiler ýazyjylaryň özleri bolup durýarlar.

Biziň tankytçylarymyzyň hataryndan gidýän kän-de, oňa gelip goşulýan biçak az. Sebäbi biziň respublikamyzda tankytçynyň zähmetine berilýän üns juda ujypsyz. Olaryň kitaplary juda seýrek hem biçak azajyk tiraž bilen çap edilýär. Ol kitaplar hatda studentlere-de ýetmän galýar. Ýogsam tankytçylaryň kitaplaryna bolan isleg az däl.

► Tirkış JUMAGELDIÝEW:

Men tankyt boýunça Sowetiň başlygy N.Hojageldiýewiň dokladyndan türkmen tankydyň şu günki ýagdaýy barada çuňňur analize garaşypdym. Doklad tankytçylarymyzyň işi hakda däl-de soňky döwür edebiyatymyzda žanrlar boýunça döredilen eserleriň hasabatyna meňzeýär. Eger ol stil taýdan özgerişlikler, şol

özgerişliklere tankytçylaryň näderejede çemeleşip bilişleri hakda degerli pikirler aýdan bolsa, ýerlikli bolardy. Biziň tankytçylarymyzyň gerimi, edebi prosese bütinsoýuz prosesini nazaryndan garap, baha bermäge ukyby, şu ýagdaýyň pesligi zerarly türkmen tankydyň Soýuz möçberine çykyp bilmeýändigini çynlakaý derňewe garaşýar. Eger şu meseleler barada oýlanyşykly, çynlakaý gürrüň açylan bolsady, dokladdaky subýektiw äheňlere ýer galmazdy. Häzirki diňläň dokladymyzda, esasan, Hojageldiýewiň şahsy halamaýan awtorlarynyň eserleriniň mertebesini her edip-hesip edip peseltmek tendensiýasy bar. Doklad ýazylandan soň, tankyt Sowetiniň ähli çlenleri bilen maslahat edilmeli ekeni.

"Edebiýat we Sungat" gazetinde Nuralyýewiň jedelli makalasy bilen bagly dowam eden poeziýa jedeli barada köp gürrüň edildi. Şol jedele ýazyjylaryň, tankytçylaryň işeňňir gatnaşmadyklary bellendi. Meniň pikirimçe, munuň degerli sebäbi bar. Nuralyýewiň makalasy mahabatlandyryp oturar ýaly çuňňur makala däl. Gazet jedel başlamak islän bolsa, makalany bermezden öň, awtorlaryň şahsyýetine kesek atylýan äheňleri aýyrmaly eken. Goý, poeziýa barada adalatly jedel bolsun. Gazet dürli pikirleri sabyrlylyk bilen diňläp, soňra redkollegiýanyň adyndan gowy äheňde öz pikirini aýtmalydy, medeniýetli etika şuny talap edýärdi. Gazet nätdi? Nuralyýewiň pikirini öz pozisiýasy hökmünde tutanýerlilik bilen goramaga başlady. Beýle boljak bolsa, jedele çagyrmagyň nämä derkary bardy! Jedeliň garaşylmaýan ugra gidenini gören adamlar oňa gatnaşmaktan saklanan bolsalar gerek. Gazet jedeliň dowamynda aralyk ýagdaýy saklap, ahyrda dürli pikirlere çeper edebiýatyň bähbidi bilen baha bermegi başaran halatynda peýdaly jedeller geçirip biler!

Biziň tankytçylarymyzyň käbirinde ýazyja syýasy ýarlyk dakmaga bolan meýil güýçli. Käbiri bolsa, diňe meniň pikirim ykrar edilmeli diýýär. Tankytda monopoliýa gazanmak meýli çeper pikiriň ösmegine däl-de, onuň bogulmagyna getirýär.

Edebiýatyň baýlygy dürli stilde işleýän ýazyjylaryň döredijiligine bagly. Her ýazyjynyň öz orny bar. Edebiýatda bir awtoryň ornuny, şöhratyny başga biri eýeläp bilmeýär. Şu hakykata düşünip, birek-birege sarpa goýup işlemegimiz gerek.

Men tankytçy Swetlana Alyýewanyň zehinli ýaş ýazyjymyz Juma Hudaýgulyýewiň döredijiligine aýratyn tankydy bellikleriniň käbiri bilen ylalaşmaýaryn. Bir eserden bir bölek alyp, şol bölek boýunça tutuş netijä gelmekden saklanylsa gowy bolardy.

► Nafi JUSOÝTY,

(Gruziýa):

- Men Rahym Esenowyň "bize gelen tankytçylaryň hiç haýsy hem türkmençe okap bilenok" diýen pikirini unap duramok. Bizde myhmanyň hatyrasyny saklamak iň gowy döpleriniň biri. Däbi ýitirmek gerek däl. Gep bu ýerde eseriň haýsy dilde ýazyylanlygynda däl-de, nähili ýazyylanlygyndadyr. Biz Gomeri hem Gyotäni hem rus dili arkaly bilýäris. Gamzatowy, Kaýsyn Kulyýewi, Mustay Kerimi hem rusça okaýarys. Beýik Şota Rustaweliniň "Gaplaň derisinine giren pälwan" eserini N.Zaboloskiniň terjimesi arkaly bilýäris. Bu ajaýyp eseri rus dilini gowy bilýän gruzin professory hem terjime etdi. Ýöne ol terjime hiç kime derkar bolmady. Şonuň üçinem eseriň originalyny bilenok diýip, terjimeçä hem, tankytça hem igenmek nädogrudyr. Biz bu ýere dil öwrenmäge gelmedik, gaýta birek-biregiň edebiýat hojalygymyzda bolup geçýän, umumysoýuz edebiýatynda bolup geçýän ýagdaýlar hakda, tankydyň ýagdaýy hakynda pikir alyşmaga geldik. Elbetde, men hem meniň ýoldaşlarym türkmençe bilse, oňa ýetesi zat ýok. Birek-biregiň dilini öwrenip, sözme-söz terjimesiz düşünişsek, terjime etsek gowy boljakdygyna şek ýok. Bu geljegiň işi.

Edebiýat hojalygymyzda, jemgyýetimizde durgunlyk döwründe bolan ýaramaz hadysalar tankydyň ösmegine zyýan berdi. Köplenç ýerlerde tankytçynyň pikirine derek, başga adamlaryň pikiri diňlendi. Biziň öz edebiýatymyzda hem ýokary guramalara ýaranjaňlyk edip, öz galp pikirlerini geçirýän çinownik-edebiýatçylar boldy. Galdyr-basdyrlyk, ýazyjyny her edip, hesip edip ürküzjek bolmak tankytçynyň borjuna girmeyär. Tankytçy öz sözli, öz pikirli, kast etmek meýli bolmadyk adam bolmaly. Ýazyjy bilen tankytçy biri-birine garşy bolmaly däl-de, biri-birine söýenişmeli, şeýle ýagdaýda edebiýat hem ösýär, ýazyjam nadyl bolanok.

Siziň gazet-žurnallaryňyzda soňky döwürlerde çap edilen makalalaryň sözme-söz terjimesini okap çykdy. Hemme ýerde horaz deňräk gygyrýar. Sizde hem şeýle. Edebi tankydyň professional derejesi gynansak-da, pes. Pawel Ulýaşow şol makalalaryň birinden

"Ýazyjylaryň komandirowkalarda özlärini alyp baryşlaryna berk kontrollyk etmeli" diýen sözleri okap:

"Şundan soň men-ä Siziň respublikaňyza gelmäge hem çekindim" diýip dogry aýtdy.

Ýazyjynyň komandirowkada özüni alyp barşyna seredýän edaralar bar, oňa ýazyjylar soýuzy ýa-da tankytçy kontrollyk etse bolmaz ahyry. Men "Литературная газета"-nyň sahypalarynda çykyş edip durýaryn. Ýöne nämüçindir türkmen tankytçylarynyň umumy soýuz edebiýaty hakda-ha däl, türkmen edebiýaty hakynda hem makalalaryna duş gelemok. Beýleki merkezi neşirlerde-de şeýle. Elbetde, biz arkalaşyp, öz kömegimizi gaýgyrmarys, ýöne türkmen tankytçylary-da diňe öz çygryndan çykyp bilmän ýörmän, beýkeli halklaryň edebiýatlary hakynda hem öz pikirlerini aýtsalar, oňat bolar. Birek-biregiň dilini bilmesek-de, edebiýatyny bilsek, öwrensek, diňe şonda biz hakyky internasionalistler bolarys.

► Gurbandurdy GELDIÝEW:

- Çykyş eden ýoldaşlaryň teýeneli gürrüňleriniň içinde biziň neşir eden kitaplarymyzyň hem ady agzaldy. Edilen belliklere, tankydy pikirlerе däl diýjek bolamzok. Ýugrummy ýetmedik kitaplaryň neşir edilýändigі hemmā mālīm, olar barada metbugatda, ýygnaklarda durlup geçildi. Emma bir ýagdaýa düşünişmek gerek. Neşirçilere gezek gelende, şeýle bir batyrgaý "topulynylýar" welin, hamana diýersiň, awtorlar kitabyny neşirýatyň talaby boýunça şeýle gowşak edip ýazýan ýaly bir duýgy döreýär. Garamaty öz boýnumyzdan aýyrmak niýetimiz ýok, ýöne tereziniň agramly tarapy awtorlaryň paýyna düşýär. Onsoňam, şol kämil däl diýilýän eserleri ýazanam, ýazýanam Siziň özüňiz ~ şu zalda oturan ýazyjylaryň özleri ahyryn. Bu meseledäki "belanyň körügi" öz-özüňe tankyt, öz ýazýan eserlerimize tankydy garamak ukybymyzyň gowşap gidenliginde. Käbirimiz bolsa şeýle derwaýys zatdan düýpgöter mahrum bolupdyrys.

Edebi tankydy, edebiýaty öwreniş kitaplary az planlaşdyrylýar diýlen pikir bilen ylalaşmazlyk mümkin däl. Her ýyl bu žanra degişli iki-üçden artyk kitap çykaryp bilemzok. Dogrudanam, žanryň žanr sarpasy saklanmagy gerek, "dadyrdym-da guwdurdym" etmek nädogry. Ýöne taýagyň ikinji ujuny - hödürlenjek golýazmalaryň derwaýys problemalara bagyşlanan bolmalydygyny, başgaça aýtsak, edebi tankyt, edebiýaty öwreniş diýilýän žanra mynasyp işler bolmalydygyny unutmaly däldiris. Tankydy kitaplaryň tiražy juda az diýip, menden öňürti çykyş eden ýoldaşlar belläp geçdi. Dogry aýdylýar. Okyjyda şeýle kitaplara bolan islegiň bardygyna-da ynanýaryn. Duşuşyklarda ol barada soraglaram berilýär. Bu neşirýata başbitin çözdürjek mesele däl, muňa kitap

söwdasy guramalarynyň hem baş galdyrmagy gerek, edebi tankyda, edebiýaty öwrenişe bolsun diýen niýet gerek.

T.Jumageldiýew dogry belläp geçdi, edebi tankyt üçin üýşüp, edebi tankyt hakda az gürrüň edýäris, çykyşlaryň birentegi özge žanrlara sowlup gitdi, käbirinde bolsa hiç bir žanra, aslynda, edebiýata dahyly bolmadyk gürrüňler edildi. Çeninden, "Aç-açan gürrüň" diýilýän zada bir taraply düşüňän bolmaga çemelimiz. "Aç-açanlyga" geçip, özgäniň kemçiligi hakda aýdýarkak, özümiň, öz sözümiň barada oýlanmasak bolmaz. Men muny A.Welsaparowyň çykyşyny göz önüne tutup aýdýaryn. Dogry, N.Hojageldiýewiň dokladynda subýektiw äheňler ýok diýip boljak däl. Ýöne subýektiwizm meselede A.Welsaparowyň özi hiç kimden kem oturmady, dilewar jümlelere, emosiýaly ritorikalara agram berlip edilen çykyşyň tendensiýalydygy hakda aýtmanymyzda-da, Magtymguly we realizm meselesinde, J.Allakowyň, D.Nuralyýewiň makalalary baradaky ýaňsyly gürrüňlerinde edebiýatyň, edebi tankydyň bähbidi aralmaýandygy düşnükli boldy. Onsoňam juda aýdyň bir hakykat bar: ÖWRETMEK ÜÇIN ILKI ÖZÜŇ ÖWRENMELEDIR.

Sözümiziň ahyrynda edebi tankyda bagyşlanan bu giňişleýin maslahatyň juda peýdaly bolandygyny aýtmakçy. Galyberse-de, edebi tankydyň medeniýetine ähmiýet bermelidigimizi, ondanam has derwaýys mesele - TANKYDY KABUL ETMEK, DOGRY NETIJE ÇYKARMAK MEDENIÝETIMIZIŇ heniz-henizler juda bärden gaýdýandygyny şu maslahat bütin dolulygynda äşgär etdi.

► Abdyrahman MÜLKAMANOW:

- Türkmen klassyk edebiýatynyň wekilleri barasynda ýazylýan eserler we olardaky bärden gaýtmalar dogrusynda hem aýdyldy. Şunuň bilen baglanyşykly bir zady nygtasym gelýär. Klassyk şahyrlarymyz hakynda ýazýan ýazyjynyň hökmany suratda TSSR YA-nyň Magtymguly adyndaky Dil we edebiýat institutynyň golýazmalar fondunda saklanýan materiallary özleşdirmegi zerur. Şol materiallaryň 600-e golaý bukjasy Magtymgula degişli. Şolaryň 100-e golaýy arap hatyndaky doly golýazma diwany, 200 töweregi doly däl diwan, onlarça daşbasma nusgalary, dürli ýyllarda halk arasyndan ýazylyp getirilen şahyr baradaky gürrüňler, rowaýatlar, maglumatlar. Obýektiw sebäplere görä, Magtymgulyň şygry mirasynyň ählisiniň çap edilmeýändigini hem ýatlalyň. Şahyryň çap edilmeýän eserleriniň möçberi iki-üç kitaplyk bar. (Biz şolary 1970-nji ýylda toplam, häzirki elipbiýde, maşynkadan geçen görnüşiniň bir ekzemlýaryny golýazmalar fonduna tabşyrypdyk). Eger Magtymguly hakda eser ýazýan awtor

şahyryň neşirlerinden başga çap edilmedik eserlerini hem öwrense, her bir setiriniň onlarça tapawutly, ýöne biri-birinden çeper görnüşde gelýän wariantlaryny özleşdirse, şahyryň gözýetiminiň nähili giň bolandygyny, eserleriniň ýöne bir sygyr däl-de, ylymdygyna, akyldygyna has doly göz ýetirjekdigi, şahyryň obrazyny has göwnejaý döretjekdigi bellidir. Emma ýazyjylarymyz şeýle materiallary öwrenmeýärler. Şeýle materiallary esere baha berýän tankytçynyň has beter öwrenmelidigi öz-özünden düşnükli.

Rahym Magtymowiç öz çykyşynda Magtymgulynyň eserleriniň rus diline terjime edilişiniň göwnejaý dældigini dogry belledi. Hakykatdan hem şahyryň sygyrlarynyň rusça terjimesiniň köp essesi okyjynyň lapyny keç edýär.

Men Magtymgulynyň eserlerini täzeden terjime etmegi arap-pars dillerini, türk dilleri, şol sanda türkmen dilini bilýän we türkmençeden göni terjime edip biljek Leningrad uniwersitetiniň professory, şahyr-terjimeçi Sergeý Iwanowdan haýyş etmegi teklipe edýärim.

Bu ýerde G.Kulyýewiň "Magtymguly" romany hakda hem gürrüň gitdi. Bu barada jedel köp boldy. Bu taryhy roman geljekde çuň işleniler diýip pikir edýäris. Ýöne bu eser hakda tankyt taryh esasynda ylmy çemeleşmelidir. Şeýle çuň analiziň ýazylmagy bolsa zerur, ol awtora kömek eder.

Gadymy we klassyky edebiýatymyzy işlemekde ylmy kadrlaryň ýetmeýänligi hakda hem dogry aýtdylar. Dogrusyny aýtsak, käbir şyltakçylar orta asyr edebiýaty boýunça işleýän alymlaryň işden elini sowatdylar. Mysala ýüzleneliň. Men 1970-nji ýylyň başynda XVII asyrdaky Kiçi Aziýada ýaşap geçen Garajaoglanyň 500-e golaý sygrynyň tekstini taýýarlapdym. Ol alymlaryň, edebiýatçylaryň maslahatynda oňat baha aldy. Ýygynyndy Berdi Kerbabaýew redaktirläp, 1973-nji ýylyň plany boýunça "Türkmenistan" neşirýaty" neşir etmelidi. Birden ýygynyndy çap etmeli däl diýip, täsirli ýerden buýruk geldi. "Entek garaşmaly!" diýdiler. Indi on baş ýyl bäri Garajaoglan garaňky künjekden çykman garaşýar.

Ýene bir mesele bar. Bizde "Gorkut ata", Magrupynyň "Ýusup-Ahmet", Şabendäniň "Hojamberdi" dessanlary gadagan edilipdi. Bizde şol "gadagan zolagyndan" çykмага çak bolmadymyka? Goňşymyz Azerbaýjanda "Däde Gorkut" baryp, 1950-nji ýyllardan bäri öwrenilýär we çap edilip gelinýär. Şu mesele hem özüniň çözgüdine garaşýar.

► Sapar ÖRÄÝEW:

- Çeper eser bir adam, bir oba hakynda ýazylsa-da, şol bir adam, şol bir oba üçin ýazylanok. Ol tutuş adamzada hyzmat etmelidir. Adamlar görnüşleri, gylyk-häsiýetleri, ýaşayyş, durmuş obrazlary boýunça dürli-dürli. Şol bir wagtyň özünde olary birleşdirýän birmeňzeş beýik ideallar hem kân. Ylaýta-da häzir. Şolaryň biri-de berk parahatçylykdyr. Şu mahal parahatçylyk ýer ýüzünde ýaşayan janly-jandaryň, tutuş zeminiň ykbalyna öwrüldi. Esasy materialy adam bolan çeper eseriň şol zerurlygy her bir adamyň aňyna ýetirmekde, pugta parahatçylygy berkarar etmäge her bir adamy galkyndyrmakda bitirýän hyzmaty uludyr. Onuň hyzmatlary has ýokary götermek, ösdürmek üçin bolsa edebi güýçleriň birleşen tagallasy, birleşen hereketi gerek.

Edebi tankyt bilen iş salyşýan her bir adam döredijilik adamlarynyň ýakyn maslahatçysy bolmaly. Maslahatçy bolmak üçin bolsa has köp bilmek derwaýys. Ýazyjynyň galyp barýan belentligine edebi tankytçy ondan has ön galan bolmaly, hemişe önde gitmeli. Şeýdibem ýazyjyny ýalňyşsyz ýol bilen, dogry hereket etmäge ganatlandyrmaly. Tankyt talap edijilik bilen birlikde öwrediji, ynandyryjy, hoşniýetli pikirleri hemişe hemra edinmeli. Gynansak-da, käbir tankytçylar tankydy temmi bermek guralyna öwürjwk bolýarlar. Dogry, günäli temmi almaly. Ýöne tankydy taýaga öwürmeli däl.

Söz ýykylany galdyrybam bilýär, dik durany heläkläbem bilýär. Şonuň üçinem ondan gaty ähtibar peýdalanmak gerek. Tankytçy çeper esere diagnoz goýujy wraçdyr. Wraç syrkaýa derman bermezden ön onuň derdini kesgitleýär. Ony takyk kesgitlemän derman berýän tebibiniň syrkaýy galdyrmak, öldürmegi mümkin. Şoňa görä-de has takyk, has dogry hereket etmek zerur.

Her ýazyjy miweli daragta barabar bolsa, tankytçy bagbandyr. Bagban her daragtyň häsiýetine, ösüş, miwe getiriş prosesine belet bolmalydyr. Şonda ol agaç has köp, has şirin miwe getirer ýaly alada etmeli. Agajy gysýan, bigerek hapa-haşallardan arassalap, miwesiz şahalary nädip aýyrmalydygyny aýdyp durmaly.

Biziň respublikamyzyň edebi tankydy bilen iş salyşýanlaryň çeper eser döretmeýäni ýok diýseňem boljak. Biz oňa garşy däl. Ol bizi begendirýär. Ýöne edebi eserleriň ussatlyk, çeperçilik derejesini kesgitleýän, olara baha berýän adamlaryň özleri gowşak ýazsalar, munuň özi has-da geçirimsizdir. Allamyrat Garaýew bilen Begmyrat Ussaýew özlerini tapylgysyz tankytçy hasap edişleri ýaly, özlerini talantly şahyram hasap edýärler. Emma olaryň ýazýan goşgulary köplenç çeperçilik taýdan juda gowşak çykýar. Ony aýtsaň, olar ör-gökden gelýärler.

Tankytçy hemme tarapdan görelde bolmalydyr, oňa hukuk gazanmalydyr.
Tankytçy gowşak eser ýazsa, ýaş şahyryň gowşak eserinden erbetdir.

► Akmyrat HOJANYÝAZOW:

- Türkmen edebi tankydy ýaş güýçleriň hasabyna ösdürilmese, öňki tankytçylar azlyk edýär. Arassa, açyk, adamsöýümlilikli, bir-birege sarpa goýýan, çynlakaý tankyt okyjy üçin peýdaly.

Türkmen edebi tankydy çeper terjimäniň meselelerine az üns berýär. Terjime edilýän eserleriň hili barada gürrüň edilmeyär diýen ýaly. Türkmençe okaýan okyjylar Eduardas Meželaýtisiň adyny köp eşidýärler. Ýöne onuň poeziýasynyň hakyky belentligini Saparmyrat Öwezberdiýewiň terjimesi arkaly göz önüne getirmek mümkin däl. Bu terjimeler okyjynyň ýüregine ýeterden gowşak. Edebi tankyt şeýle gowşak terjimeleriň önüne böwet basmaly. Öz zehiniň ýagdaýyny bilmän, şeýle güýçli poeziýany terjime edip, harlamak nämä gerek?

Ine, biziň tankydymyz şu zatlar hakda hem oýlansa gowy bolar.

► Hajy KAKALYÝEW:

- Men şu bolup geçýän zatlara ýürekden gynanýaryn. Iki gün bäri biz nämä hakda gürrüň edýäris. Iň bir derwaýys mesele hakda, ýöne zeýrençli we iğençli sözlerem ýetik. Şunda tireparazlyk bar hasap edýäris. Bu täzd hadysa däl, onlarça ýyllaryň dowamynda onuň agzalalyk döredýäniniň şaýady bolup gelýäris. Emma şu ýigrenji zat barada köplenç dymýarys. Onsoň, bu gün şu mesele biziň milli betbagtçylygymyza öwrülýär. Birleri hüjüm edýär, beýlekileri goranýarlar. Ýeňýän bolsa bolmandy, häzirem ýok, bolmazam.

Şu ýagdaýdan çykalga ýokmy? Bar diýip pikir edýäris. Ýöne şunda jemgyýetçilik pikiriniň güýjüni ulanmak gerek. Şeýle bölünişige meçew berýän belli-belli adamlaryň ýüzünden perdesini syrmak gerek.

Bize, ýaş şahyrlara we ýazyjylara üns berlişi ýaramaz. Ýaşlar hakynda hakyky alada az. Şol sebäpdenem ýaşlar bir topardan başga topara goşulýarlar, umumy işiň hatyrasyna däl-de, diňe özlere peýda gözleýärler. Biri bilen gürleşseň beýlekiler

gyýa bakýarlar, beýlekiler bilen gürrüňdeş bolsaň, öňküler gözlerini alardýarlar. Şu-da käbir ýaşlaryň arasynda prinsipsizligi, ýöwselligi döredýär. Bu meselede berk durmak üçin ägirt graždanlyk mertligi gerek, paýhasly akyl hem paýhasly ýürek gerek. Özüm hakda aýtsam, men şeýle ýaramaz hadysany näletleýärim. tutuş sowet halkynyň anyk pozisiýasynda durup, hemmeleri-de jebisleşikli herekete çagyryjaryn. Başga maksat bolup bilmez. Biziň milli guwanjymyzy harlaýan gepden-gybatdan daş durup, öz ýüzümizi halkymyzyň aladalaryna tarap öwreliň, biziň beýik zamanamyza bap gelýän ajaýyp eserler döredeliň.

► Berdinazar HUDAÝNAZAROW:

- Durgunlyk ýyllary öz etjegini etdi: çeper tankyt ýüzgörüjilige ýüz urdy, her kim özüne baha bermäge başlady. Mälim bolşy ýaly, özüne pes baha berýän ýok diýen ýaly. Hemmeleri deň aýakdan sürme meýli-de uzak ýyllaryň dowamynda Ýazyjylar soýuzynyň ýolbaşçylary tarapyndan ýazgarylman geldi.

Tankydy ösdürmegiň aladasy tankytçy hakyndaky anyk alada öwrülse, diňe şonda peýda berip biler. Dogryňy aýtmak aňsat däl, dogryňy aýtsaň senden ýüzüni sowýanam tapylýar, öýkeleýänem. Bularyň üstesine-de tankydy makalalary kitap edip çykartmak kyn. Şu ýagdaý ukyply adamlaryň bu žanrdan daşlaşmagyna ýa-da sowaşmagyna getirdi. Emma tankyt ýarym göwün bilen işlemegi halamaýar...

Ýazyjylaryň soýuzy soňky ýyllarda geçirilen bütinsoýuz gurultaýynda, plenumlarda biziň milli edebiýatymyz babatda hiç zat agzalmady diýen ýaly. "Литературная газета"-nyň sahypalarynda türkmen sowet edebiýatyna berilýän orun nega-da berilýän baş setirlik informasiýa bilen çäklenýär. Merkezi metbugatda "Gündogar poeziýasyna", dogrusyny aýtsaň, möwriti geçen poeziýa hökmünde garalýandygynyň faktlaryny biz bilýäris. Öz zadyňy çap etdirmek üçin talantly bolanyňdan ugurtapyjy bolanyň kem däl ýaly... Emma biziň bazarlarymyzda öz dokan gymmatbahaly, müň öwüşginli el halysynyň üstünde harydyna hyrydar tapjak bolup oda-köze düşmän, buýsanç bilen çay içip oturan adamlara syn ediň. Görene el serip, halysyna hyrydar gözläp ýörmegi olar özlerine kiçilik bilýärler. Çyn şahyram şeýle. Ýöne biziň goşgularymyz propoganda mätäç. Biz üçin tankytçy şol propogandist.

Tankydy halaýan adam bardyr öýdemok. Ýöne tankyt bilen her edip-hesip edip kimdir birine şyltak atjak bolmagyň tapawudy bar... "Tankytçynyň" kime näme

diýjegi heniz tribuna çykmanka saba mälimkä, ony diňläsiň gelenok. Men özümi geniý hasaplamok. Men öwrenýärim. Ýöne mynasyp ussatlardan öwrenýärim.

Milli çeperçilik medeniýetimiziň ösüşiniň häzirki döwründe akyly-başly, hoşniýetli, professional derejedäki tankydy pikiriň zerurdygyny biz iňňän ýiti duýýarys.

► Atamyrat ATABAÝEW:

- Tankyt hakyndaky şu günki gürrüňe merkezden gelen abraýly tankytçylaryň hem gelip goşulmagy bizi begendirýär. Biz şeýle aç-aç-açan gürrüňe kän garaşdyk. Edilýän çykyşlardan çen tutsak, biziň hemmämiz bu gürrüňe çynlakaý taýynlyk görüpdiris.

Durgunlyk ýyllarynda hem graždanlyk mertligi bilen çykyş eden, eser ýazan ýazyjy-şahyrlarymyz boldy. Şeýle mertlik bilen ýazylan eserleriň okyja ýetmeginde kynçylyk çekilen hem bolsa, barybir şol eserler biziň şu günümüziziň ~ täzedan gurmak döwrüniň gelmegini tizleşdirdi. Ýöne şol batyrgaýlyk bilen eser ýazan, kynçylyk gören ýazyjy-şahyrlar hem bu günki günde halt-halta ýüz uran grafomanlar bilen deň hatarda bolup galdylar. Öňki körzehinler şu gün:

"Pursat geldi, öňki ýyllarda bize kyn boldy" diýip gygyrsalar-da, olara asla kyn bolmandy. Şeýle adamlar şu günem hakykatçy bolan bolup, öz sözlerini käte diňledýärler. Hakyky talanta mydama kyn bolupdy. Ýöne olar häzirem kynçylyk çekýärler. Sebäbi, gowy eser, çynlakaý eser ýazmak hiç kime aňsat bolan däldir. Emma şu günki günün geljegine ynam bilen ýaşap, erbetlige garşy göreşen ýazyjylaryň abraýy indi hasam ýokary göterildi.

Köp mahallap biziň tankydymyz ýaş poeziýamyzda graždanlyk äheňleriniň ýokdugyny tekrarlady. Ýaş poeziýanyň iň talantly wekilleri Orazguly Annaýewiň, Nobatguly Rejebowyň, Ahmet Gurbannepesowyň, Gurbanýaz Daşgynowyň, Atajan Annaberdiýewiň, Kakabaý Gurbanmyradowyň, Tirkeş Sadykowyň döredijiliginde gowy graždanlyk goşgularynyň bardygyny welin hiç kim inkär edip bilmez.

Moskwaly dostlarymyz, gowy şahyrlar Ýuriý Kuznesow, Nowella Matweýewa, Wadim Kuznesow, Gennadiý Krasnikow, Aleksandr Şuplow dagy biziň iň oňat goşgularymyzy bütinsoýuz okyjysyna ýetirdi. Biziň şahyrana neslimiziň

bütinsoýuz okyjysyna ýetmegine gyýa göz bilen garaýan käbir ýoldaşlaryň öz galamdaşlarynyň üstünligine begenmeýändigini bizi gynandyrýar.

Edebiýata düýrmegi bilen gulluk edýän tankytçy bizde ýok diýen ýaly. Elbetde, tankytçy hem, tankyt hem ýok diýip bolmaz. Köp tankytçylar goşgy ýazmaga, proza ýazmaga ýykgyn edip, tankydy esasy işiniň gapdalyndan ýöredýärler. Şeýlelikde olar ne tankydy gönendirýärler, ne prozany, ne poeziýany. Biz moskwaly tankytçylar Swetlana Alyýewa, Pawel Ulýaşow, Wladimir Bondarenko dagylara minnetdarlyk bildirmeli. Elbetde, käte biziň edebiýatymyz hakda çyn tankydy sözi aýtmak olara-da kyn düşýär. Olar bütinsoýuz metbugatda ol ýa-da beýleki ýazyjy hakda tankydy bellik aýdaýsalar, bärden käbir ýoldaşlar gygyryp başlaýarlar.

"Dat, bize başga ýeriň tankytçysy gerek däl, olar eserleri ýazylan dilinde okap bilmän, nädip baha bersinler. Öz edebiýatymyzyň meselesini özümüz çözeris" we ş.m...

Bu biziň medeni derejämiziň pesliginden nyşan. Eger bardy-geldi öwäýseler welin, mümkin bolan ýerde olaň diýen sözlerini getirip, peýdalanyň başlaýarys.

Ençeme poeziýa kitabyňy üşürüp, birbada okap çykan D.Nuralýew ýaly tankytçylaryň şahyryň ruhy ahwalatyna, haýsy goşgynyň nähili ýagdaýda dörandigine akyl ýetirip bilmejekdigi düşnükli zat. Köplenç tankytçylar şahyryň ruhy ahwalatyna öz ruhy ahwalatyndan, redaksiýanyň tabşyrygyndan ugur alyp çemeleşýärler. Ine, şu ýerden hem şahyr bilen tankytçynyň arasyndaky düşünişmezlik başlanýar. Gazetde ýazylan zatlara absolýut hakykat diýip düşünýän okyjylar hem alasarmyk ýagdaýa sezewar bolýar. D.Nuralýewiň makalalaryny täze döwrüň sesi hökmünde düşündirjek bolýan adamlar ýalňyşdylar. Ol makalalar jemgyýetiň täzelenýän döwründäki köneçe ses.

Ine, şu günki gürrüňimizde emosiýanyň güýçlüdigi, sesimizi gataldyp, birek-birege igenmegimiz hem şu zatlardan gelip çykýar. Ýöne, meniň pikirimce, indi emosoýany - gykylygy azaldyp, umumy edebiýat işimiz üçin köp aladalansak, öz döredijilik hem fiziki, ruhy güýçlerimizi edebiýaty ösdürmegiň, hakyky dostlarça, obýektiw tankydyň ösmegine sarp etsek gowy bolardy.

► Maral ABAÝEWA,

filosofiýa ylymlarynyň kandidaty:

- Indi ikinji günün içidir, bu zalda milli edebiýatyň möhüm meseleleri barada çynlakaý gürrüň gidýär. Menem maslahatyň temasynda belli bir derejede baglanyşygy bolan käbir meseleleriň üstünde durup geçmekçi.

Edebiýatyň bir özünüň ähli zatdan üznelikde ösüşi mümkin däl. Respublikamyzyň Ýazyjylar soýuzynyň işini diňe bir edebiýaty öwrenijileriň däl, eýsem ideologiýa frontunyň jemgyýeti öwreniji alymlaryň, filosoflaryň, taryhçylaryň, ýuristleriň we başgalaryň işleri bilenem ýygjam aragatnaşykda alyp barmaga wagt ýetdi.

Adam faktorynyň, taryhy faktlaryň obýektiv şöhlelendirilişiniň hem beýleki meseleleriň Ýazyjylar soýuzynda hem-de ylmy edaralaryň alymlar sowetiniň mejlisinde bilelikde maslahatlaşylmagy göwnejaý bolardy.

SSKP MK-nyň ýanwar Plenumynda milli gatnaşyklaryň meselelerini derňeýän käbir jemgyýeti öwrenijileriň ähli zady "gülala-güllük" edip görkezendikleri nygtalyp geçildi. Türkmenistan Kompartiýasynyň MK-nyň VII Plenumynda hem şu meselä deglip geçildi. Soňky ýyllarda döredilen edebi eserler bu aýdylan adalatly bellikleriň ýazyjylara-da degişlidigini görkezdi.

Häzir döwrümüz internasionalizm, internasional terbiýe barada täze, has çuňňur talaplary öňe sürýär.

Sosialistik milletleriň, milli medeniýetleriň doganlyk gatnaşyklary sosializmde kanuna laýyklykdyr. Döredijilik intelligensiýasynyň dürli halklardan bolan wekilleriniň gatnaşmagynda bolup geýýän şu maslahatam muny tekrarlaýar.

Demokratiýanyň, aýdyňlygyň güýçlenýän häzirki şertleri milletler arasyndaky gatnaşykda her bir adamyň özünde ýokary medeniýeti terbiýelemegi talap edýär. Bu ugurda ýüze çykýan ol ýa-da beýleki meseleleriň oňyn çözgüdi marksistik-leninçilik ideologiýa kämilligine, kommunistik ynamlylygyň derejesine baglydyr.

► Hudaýberdi DURDYÝEW:

Biz bu ýere edebiýat hakda, edebiýat tankydy hakda uly hem çynlakaý gürrüň etmäge ýygmandyk. Beýle gürrüňiň zerurlygy häzir biziň jemgyýetimiziň ýaşayşynyň ähli sferalarynda bolup geýýän ullalan özgerişlerden gelip çykýar. Tazedan gurmak döwri çeper edebiýatyň missiýasynyň täze belentligini kesgitledi. Bu gün çeper edebiýat özüniň adamlary päkleýjilik we terbiýeleýjilik roluny hemme wagtdakysyndan has zor oýnamaly. Ýaňy-ýakynda Moskwada SSSR

Ýazyjylar soýuzynyň prawleniýesiniň plenumy bolup geçdi, şonda sowet ýazyjylary ykdysadyýetiň, syýasatyň, moralyň, umuman terbiýeçilik işiniň örän möhüm meseleleri hakda tolgunyp gürrüň etdiler, Oktýabryň ideallary, sosializmiň, halklaryň hakyky doganlygynyň ideallary ugrunda göreşijileriň ençeme nesilleriniň yhlas-höwesi bilen döredilen gymmatlyklary aýap saklamagyň, öňküden-de baýlaşdyrmagyň zerurdygyny öwran-öwran nygtadylar. Olar partiýanyň we halkyň iň belent ideallaryna ak ýürekden hyzmat etmäge, halkyň iň mukaddes oý-arzuwlaryny, hyýal-umytlaryny aňladyjy hökmünde Çeper Sözüň sarpasyny hem mertebesini saklamaga taýýardyklaryny bildirdiler.

Soňky ýyllar biziň respublikamyzda obýektiw, professional tankydy pikiriň ösmegine ýaramaz täsir etdi diýmek bolar. Özem diňe bir biziň respublikamyzda-da däl. Şeýle bolansoň, biz indi žanr hökmünde edebi tankydy güýçlendirmegiň hem kämilleşdirmegiň, ony häzirki zamanyň öňe süren wezipelerini çözmäge ukyply etmegiň täze formalaryny we serişdelerini gözleýäris.

Bu gün şu belent tribunadan her kim öz ýüregindäkini dökdi, her kim soňky birnäçe ýyllar bäri özüne yza berýän agyrylary barada aýtdy. Ýöne men munda hiç hili howatyrlanar ýaly zat göremok. Munuň özi işe täzeçe çemeleşmegiň, aýanlygyň ýüze çykarýan ajaýyp aýdyňlygydyr. Ýöne hemmämiz ähli ýetmezlerimizi derrew düzedäýjek bolýarys. Ýetmezçiliklerimiz welin juda köp. Şol sebäpli entek köp işleri etmeli bolar. Hatda biz edebiýatymyzda, şeýle hem tankydymyzda goýberen kemçilikler, harsallyklar barada hem birek-birege heniz doly düşünemzok. Pikirlerimiziň gapma-garşy, çapraz gelýän ýerleri bar. Ine, şol agyrylarymyz barada gürrüň eden wagtymyz bize dostlarça, doganlarça duýgudaşlyk bildirip, şol agyrylardan saplanmaga hemaýat etmäge çalyşýan bu günki myhmanlarymyza minnedarlyk bildirýärin.

Dogry, çykyp geplän ýoldaşlaryň birentegi edebiýatymyzdaky, umumy işimizdäki şol kemçilikleri düzetmek üçin bir asudalyk, parahat ýagdaý döredeliň diýýärler. Ýöne, ýoldaşlar, parahat ýagdaý bolmaz. Onda-da tankyt barada gürrüň gidýän mahalynda hiç wagt parahat ýagdaýyň bolmajagyny ýatladasym gelýär. Sebäbi tankyt üçin ýokuş görenler-de, öýkelänler-de, hatda salamlaşman ýörenler-de bolar. Aslyýetinde, tankydy halaýan ýok bolsa gerek. Esasy maksat biziň öz sözümiziň, pikirimiziň, orta atýan meselämiziň dogrudygyny düşündirmegi başarmagymyzdan ybaratdyr.

Biz döwrüň derejesinde pikirlenmelidiris, tankydyň täze tipi, edebiýatyň täze tipi barada oýlanmalydyrys. Biz pikirlenişiň täze belentliklerine galmalydyrys. Elbetde, bu zatlary bir demde düzedäýmek kyn. Bize güýçli, sowatly, medeniýetli tankytçylar gerek. TSSR Ylymlar akademiýasynda we beýleki ýerlerde bir topar

edebiýatçy, dilçi alymlar işleýär. Emma olar edebi tankydyň, edebiýaty öwreniş ylmynyň keşigini deň çekişip bilýänler däl.

Respublikada ýokary medeniýetli, oýlandyryň, pikirlendirýän tankyt, entek gynansagam ýok. Bize täze, taýýarlykly kadrlar gerek. Şol sebäpli-de biz ýaş edebiýatçy Akmuhammet Welsaparowy Moskwa - tankytçylaryň iki ýyllyk kursuna ibermegi göz önünde tutýarys. Ol o ýerde okar, öwrener, birneme paýhaslanar, akyllanar. Onsoň ol bu günki ýaly morta bir zadyny atyp oturman, nädogry netijelere salgylanyp, çökder gürlmän, meselä has başgaça, has paýhasly çemeleşer diýip düşüňýärin. Edebiýatçylaryň iki ýyllyk kursuna beýleki bir zehinli ýigidimiz Hajy Kakalyýewi iberýäris.

Biziň birentegimize, şol sanda ýaşlarymyza hem intelligentlik paýhasy, intellektual duýgurlyk ýetenok.

Hawa, ap-arkaýynlyga garaşmaly däl. Beýle ýagdaý hiç mahal bolmaz. Gowusy ýüregimizi, beýnimizi zaýalaýan ähli bulaşyk pikirlerden, hapysa zatlardan saplanmagymyz gerek. Onsoňam, soňky ýyllarda edebiýatymyzda goýberilen harsallyklar, çig-çarsylyklar üçin hemmämiz günäkärdiris. Bu ýerde kim ak guşduryn öýdýän bolsa, ol ýalňyşýandyr. Bu günki nogsanlar ~ hemmämiziň kemçiligimiz. Biz muňa belent graždanlyk duýgusy bilen akyl ýetirmelidiris.

Ýazyjy halkyň ynsabydyr, päk wyždanydyr. Diýmek, biz ýazyjy bolýan bolsak, onda paýhaslylygy, intellektual eserdeňligi, hoşniýetliligi elden bermeli dälidiris. Şol sebäpli, biz öňi bilen özümizi düzetmelidiris.

Geliň, tankydy güýçlendireliň. Ýöne hiç kime ala göz bilen garamalyň, hiç kimi tankytdan daşarda galdyrmalyň. Ýaşulymy, ýaşkiçimi, wezipelimi, wezipesizmi, Ýazyjylar soýuzynyň prawleniýesiniň sekretarymy, başlygymy, tapawudy ýok, hemmeleriň eserleri barada gürrüň edeliň, ýetmezlerini tankytlalyň. Ýöne tankydymyz juda ýerlikli bolmalydyr, edebiýata, çeper senede hormat goýmakdan ugur almalydygymyzy ýatdan çykarmalyň. Bu meselede ýazyjy bilen ýazyjynyň arasynda kän tapawudyň bardygyny-da unutmalyň. Gruzin ýazyjysy Sisişwili aýtmyşlaýyn, käbir ýazyjy bar ~ on ýazyja degýär.

Bu gün köp mesele orta atyldy. Ýöne men çykyp geplänleriň Durdymuhammet Nuralyýewiň poeziýa baradaky makalasyny asyryň uly bir wakasy hökmünde alamatlandyrmagy bilen ylalaşamok. Hut özüm-ä ol makalanyň ýüze çykmagyna beýle geň galmadym. Onuň ýazylmagy tebigy zat. Ol, geliň ýoldaşlar, batyrgaý işläliň diýdi.

Biz, elbetde, bir ýygnak bilen, bir maslahat bilen sagdyn tankyt döredip bilmeris. Tijeneliň, işe çynlakaý ýapyşalyň.

Her kim ilki özünden talap etmegi başarmaly. Biziň SSSR Ýazyjylar soýuzyndaly wekilimiz hökmünde Atajan Taganow hem geljekde umumy işimiziň bähbitleri üçin öz guramaçylygyny güýçlendirer diýip umyt edýäris.

Umuman, şonuň ýaly çäreler edebiýatymyzyň ösüş praktikasyna položitel täsir edýär. Şeýle regional maslahatlar goňşy respublikalaryň wekilleri bilen bilelikde geçirilse hem, döredijilikli tejribe alyşmak manysynda peýdaly bolardy.

► Aleksandr MIHAÝLOW

(Moskwa):

- Iki günläp dowam eden maslahatda türkmen edebiýatynyň hem-de tankydyňyň iň bir zerur meseleleri barada çynlakaý gürrüň edildi diýip, SSSR Ýazyjylar soýuzynyň prawleniýesiniň sekretary Aleksandr MIHAÝLOW jemleýji sözünüň başynda aýtdy. - Hawa, käbir çykyşlaryň gyzmaç taraplarynu hasaba almasaň, umuman, peýdaly, netijeli gürrüň ýaýbaňlandy. Köp adam gepledi. Edebiýar tankydyňyň ýetmezi barada alada bilen aýdanlar köp boldy.

Elbetde, çykyş edenleriň arasynda toparlanyşyk, tireparazlyk hakynda ýaňzydanlaram boldy. Bu ýagdaý biziň umumy işimize biçak uly zyýan ýetirýär. Men ýaş edebiýatçy Hajy Kakalyýewiň sözünü haladym. Ol içki duýgusyny joşgun bilen beýan etdi. Ýöne türkmen edebiýatçylarynyň arasyndaky zyýanly hadysalary partiýanyň Merkezi Komiteti düzetmeli diýen pikir bilen ylalaşmak bolmaz. ÖZÜÑIZ DÜZETMELI! Her bir ýazyjy özüniň ynsabyna görä hereket edip, negatiw hadysalary aradan aýyrmaly.

Tankydy halaýan ýok. Bir ýygnakda:

"Siz tankyda bada-bat jogap berdiňiz" diýip, maňa hat gowuşdy. Men zala ýüzlendim:

"Kim-de kim tankydy gowy görýän bolsa elini galdyrsyn" diýdim. El galmady. Ine, tankydyň her kime-de ýokuş degýäniniň ýekeje mysaly. Ýöne her niçik ýokuş degse-de, özüni köşeşdirmeli, geregiňi almaly.

Tankyda oňat düşüňýänler gerek. Bu ylaýta-da ýaşlara degişli. Tankytda iň erbedi gykylyk, howaýy şowhunlar. Ýaş tankytçylaryň ýalňyşlaryny aladaly düzetmeli, olary ugrukdyrmaly.

Tankytçylary taýýarlamagyň formalaryny gözlemeli. Zehinli ýaşlary aspiranturalara ibermeli, beýleki respublikalardan görelde almaly. Şu mynasybetli RSFSR Ýazyjylar soýuzynyň prawleniýesi köp iş edýär. Ýaş tankytçylaryň hepdelik, aýlyk seminarlary, okuwlary geçirilip durulýar. Ýaş tankytçylaryň jemleýji ýygyndylary çykarylýar. Netijede belli tankytçylar ösüp ýetişýär. Sizde-de neşirýatlarda ýyllyk ýygyndylar çykarylsa, edebi prosesiň ösüşine oňaýly täsir ederdi.

Şu ýerde 20-30-njy ýyllaryň edebiýat tankydyň tejribesi barada aýdyldy. Bu meselede seresaplygy saklamak gerek. Eserleri anyk mysallar arkaly seljermegi başarmaly, biderek günä ýöňkemekden, esassyz igençden gaça durmak gerek.

Ekologiýa meselesini alyp göreläň. Biziň ýazyjylarymyzyň bu ugurdan bitirýän işleri daşary ýurtlarda-da goldaw tapýar. Sebäbi ýazyjynyň durmuş hakykatyna batyrça goşulmagy iň bir möhüm problemalaryň-da döwlet möçberinde çözülmegine ýardam berýär. Demirgazyk derýalarynyň akymy ýa-da Baýkal köli baradaky aýgytly netijeler muňa mysal bolup biler. Ýazyja uly hormat goýulýar. Hut şonuň üçin-de ýazyjynyň tutuş durky durmuş bilen aýrylmaz baglanyşykly bolmalydyr.

SSSR Ýazyjylar soýuzynyň aýry-aýry döredijilik sowetlerine degişli tankydy bellikleri dogry hasap edýäris. Milli edebiýatlara ýeterlik üns berilmeýänligini biz bilýäris. Ýnha, biziň şu günki geçirýän çärämiz hem şol işi öňküden has janlandyrmagyň hatyrasyna. Bu täzedan gurmak döwründe biziň işimiziň başlangyjy. Hudaýberdi Durdyýewiň öz işinde adalatly belleýşi ýaly, biz şu maslahat bilen işi boýdan-başa düzederis diýip bilmeris. Iş indi başlanýar. Has batyrça çözmeli meseleler öňde durýar.

Biz ähli güýjümüzizi, ukybymyzy, başarnygymyzy tutuş sowet edebiýatynyň mundan buýana-da netijeli ösmegine gönükdireliň. Şuňa bizde güýç hem bar, mümkinçiligem.

(soňy).

"E we S", 22.05.1987 ý.